

Razvoj školstva u Hrvatskoj od 60-ih godina 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća

Rosandić, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:932560>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayer u Osijeku
Filozofski fakultet

Diplomski studij : Povijest i Mađarski jezik i književnost
Ime i prezime: Josip Rosandić

**Razvoj školstva od šezdesetih godina 19. stoljeća do kraja 20.
stoljeća**

Diplomski rad

Mentor : doc. dr.sc. Jasna Šimić

Osijek, lipanj 2013

Sažetak

Hrvatsko školstvo bilo je u jako lošem stanju, ali situacija se počela popravljati nakon 1848. godine. Austrija je ušla u monarhiju s Ugarskom 1867. godine, a iduće je godine i Hrvatska potpisala Hrvatsko - ugarsku nagodbu, te iako je ovom nagodbom dobila slobodno školstvo nije imala financijsku slobodu. Hrvati su na sve načine pokušavali dobiti službeni zakon o školstvu. Na mjesto bana dolazi Ivan Mažuranić, koji je uspio napraviti prijedlog školskog zakona, kojeg je poslao caru Franji Josipu I. 1874. godine. Car je prihvatio prijedlog i nastao je Prvi hrvatski školski zakon. Nekoliko odredbi zakona glasi: osnovne škole su opće pučke i traju četiri godine, građanske škole traju najmanje tri godine, nastavni jezik je hrvatski. Nakon Ivana Mažuranića na mjesto dolazi Khuen Héderváry, koji je 1888. godine izmijenio zakon. Nove odredbe zakona glase : vjerske škole, također, su javne škole, trajanje učiteljskih škola produljiti s dvije na četiri godine. Novi zakon u Jugoslaviji donesen je tek 1929. godine i nadopunjen 1931. godine. Zakon se nije puno mijenjao. U međuratnom u Hrvatskoj su bila dva školska sustava. Radile su državne pučke škole i opće niže srednje škole. 1945. godine donesen je zakon o ukidanju građanskih škola i općih nižih srednjih škola. Krajem 1945. godine donesen je Zakon o obveznom sedmogodišnjem školovanju. 1948. godine donesen je Nastavni plan i program za osnovne škole. 1958. godine donesen je opći zakon o školstvu kojim je ozakonjeno obavezno školovanje za svu djecu od 7. do 15. godine u osnovnoj osmogodišnjoj školi. 1974. izvedena je reforma cjelokupnog školstva. U osnovnu školu uvedeni su različiti oblici nastave, slobodne aktivnosti učenika, učeničke organizacije i učenička društva. Osnovne škole bile su organizirane kao : samostalne osnovne škole s učenicima od I. do VIII. razreda. Hrvatska je 1990. godine izašla iz SFRJ i postala samostalna država. Nije bilo lako organizirati školovanje pa se nije naročito mijenjao sustav školovanja, djeca nakon završetka osam razreda osnovne škole idu u trogodišnje ili četverogodišnje srednje škole.

Ključne riječi: zakon, škola, Ivan Mažuranić, Hrvatska, školstvo

Sadržaj

Sažetak.....	2
Sadržaj.....	3
1. Uvod.....	4
2. Školstvo u vrijeme Austro-Ugarske (1867. - 1914.).....	5
2.1 Vrijeme vladavine bana Khuen Hédervárya.....	13
2.2 Vrijeme poslije bana Khuen- Hédervárya	15
3. Školstvo u vrijeme Kraljevine Jugoslavije (1918. - 1941.).....	17
3.1 Školstvo u vrijeme šestosiječanjske diktature.....	18
4. Školstvo u ratnom razdoblju (1941. - 1945.).....	21
4.1 Partizanske početnice u Hrvatskoj.....	24
4.1.1 Livanjska početnica.....	24
4.1.2 Slunjska početnica.....	25
4.1.3 Istarska početnica.....	26
4.1.4 Viška početnica.....	27
4.1.5 Elšatska početnica.....	28
5. Školstvo u vrijeme Socijalističke Federativne Republike Hrvatske (1945. – 1990.).....	29
5.1 Školstvo nakon Ustava iz 1974. godine.....	34
6. Školstvo u vrijeme Republike Hrvatske (1990.).....	35
7. Zaključak.....	43
8. Prilozi.....	44
9. Popis priloga.....	61
10. Literatura.....	62

1. Uvod

Tema mog diplomskog rada je Razvoj školstva u Hrvatskoj od šezdesetih godina 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća. Na početku pisanja rada, nisam znao mnogo o razvoju školstva, osim osnovnih podataka koje smo učili na metodici, pedagogiji i didaktici. Školstvo je jedno od najvažnijih područja države, bez školovanih ljudi, svijet ne bi bio takav kakav je danas. U diplomskom radu bavim se problemima školstva, kako je teško bilo dobiti prvi školski zakon i organizirati školstvo. Jednina literatura koje sam koristio je: Dragutin Franković *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* i Emerik Munjiza *Povijest Hrvatskog školstva i pedagogije*. Ove knjige su mi puno pomogle u pisanju rada jer u njima ima dosta podataka vezanih za moju temu. Na početku rada pokušat ću prikazati školstvo u Hrvatskoj za vrijeme Austro - Ugarske, kako su se Hrvati izborili za prvi školski zakon iz 1874. godine, vladavinu bana Khuen Hédervárya te situaciju u školstvu nakon njegove vladavine. Zatim ću prikazati stanje školstva za vrijeme prve Jugoslavije, stanje za vrijeme vladavine kralja Aleksandra, te hrvatsko školstvo u međuratnom razdoblju koje je tada imala dva školska sustava. Ovdje će biti riječi i o nastanku prvih početnica u Hrvatskoj, koje su kasnije prešle u udžbenike. Poslije međuratnog razdoblja, Hrvatska je ponovno ušla u Jugoslaviju tj. Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju. Školstvo se tada počinje sve više razvijati, počinje dobivati sve veću pozornost, pokušava se smanjiti nepismenost. Na kraju rada ću prikazati stanje školstva u samostalnoj Republici Hrvatskoj. U prvim godinama nastanka nove države bilo je teško ulagati u školstvo, ali kako je vrijeme odmicalo sve se više ulagalo u edukaciju.

2. Školstvo u vrijeme Austro-Ugarske (1867. - 1918.)

Povoljnije stanje na području školstva osjeća se poslije 1848. godine ukidanjem kmetstva i uvođenjem hrvatskog kao službenog jezika u javnu uporabu pa time i u području školstva. U školskim reformama Ministarstvo nastave uvelo je određenu autonomiju na području školstva kroz Zemaljske školske oblasti. Godine 1869. donesen je liberalniji školski zakon koji je vrijedio i na području Dalmacije. Prema ovome zakonu škole su: javne i privatne, osnovne i gradske, muške i ženske, besplatne i osnovne. Ovaj je zakon bio temeljem na području Austro-Ugarske, ali će istovremeno omogućiti da Zemaljske školske oblasti pristupe samostalnom reguliranju svojeg školstva, što će biti početak donošenja prvih domaćih, školskih zakona i uvođenje školskih obveznosti. Pored toga što se školstvo u Hrvatskoj razvijalo u različitim uvjetima i po nekim obilježjima bilo specifično, to ne znači da nije bilo moguće utvrditi njegove opće karakteristike i tendencije.¹ Poslije poraza austrijske vojske u Italiji, Franjo Josip I. vratio je 20. listopada 1860. svojim narodima "Ustav". Hrvatski sabor se sastao 1861. godine i na tom saboru Hrvati su zahtijevali od Mađara priznavanje Hrvatske u teritorijalnoj cjelovitosti te samostalnost Hrvatske u upravi, sudstvu, školstvu i bogoštovlju. Pojedine odluke Sabora nisu zadovoljile namjere bečke vlade, Sabor je bio raspušten, i Hrvatska je kroz četiri godine ponovno ostala bez svoga zastupstva. Kroz to vrijeme kao veza između Hrvatske i bečkog dvora postojao je u Beču, Hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij kasnije pretvoren u Hrvatsku dvorsku kancelariju. Jedno vrijeme kancelar bio je Ivan Mažuranić, koji je pokušavao spriječiti širenje germanizacije u Hrvatskoj, i uspio je da u hrvatskim srednjim školama prevladava hrvatski kao nastavni jezik.² Veliko i homogeno austrijsko carstvo više se nije moglo održavati i njegovim temeljnim preuređenjem stvorena je nova Austro – Ugarska (1867.). Prema novom ustrojstvu, Dalmacija i Istra ostaju u nadležnosti Austrije, a Hrvatska i Slavonija dolaze u nadležnost Ugarske s kojom trebaju sklopiti poseban ugovor, kojim će regulirati međusobne odnose.³ Ova nagodba iz 1868. kojom se na nov način uređuje odnos između Hrvatske i Ugarske, zacijelo predstavlja udarac kako za suvremenu tako i za kasniju Hrvatsku. Nagodbom je Hrvatska dobila autonomiju u zakonodavstvu i upravi (unutarnjim poslovima, bogoštovlju, nastavi i pravosuđu), ali je u financijskom pogledu ostala ovisna o Ugarskoj. Tako Hrvatska nije imala mogućnost da svoju

¹ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Grafika, Osijek 2009. str. 36-37.

² Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1938. str. 116

³ Isto, str. 39

autonomiju potpuno ostvari. To se pokazalo na mnogim područjima društvenog djelovanja i javne uprave u Hrvatskoj, pa tako i u izgradnji njezina školstva, koje je bilo znatno zaostalo za školstvom u Ugarskoj. Hrvatska je imala samoupravu u svim poslovima nastave. Hrvatski sabor imao je pravo donositi zakonske odredbe, koje su ban i organi hrvatske vlade izvršavali. Ali ako se vladaru nije svidio zakon, mogao je uskratiti odobrenje za taj zakon. Osim vladara, na odluke Hrvatskog sabora mogla je utjecati i Ugarska vlast, jer je svaka odluka na svom putu za odobrenje prolazila kroz ugarsko ministarstvo. Prema nagodbi Hrvatska je imala svoj autonomni proračun i dobivala određenu kvotu za podmirivanje svojih potreba, ali ona nije bila dovoljna. Zbog toga su Hrvatski sabor i hrvatska vlada morali tražiti druge prihode. Bili su to različiti prirezi na porez, protiv kojih se narod bunio.⁴ Nedostatak novca se najviše osjetio u školstvu, naročito u osnovnom. Općine nisu imale dovoljno novaca za svoje osnovne škole, njihove potrebe često su bile na posljednjem mjestu općinskog budžeta. Banska konferencija koja je održana poslije proglašenja ustava, stavila je u zadatak Saboru da pristupi reorganizaciji osnovnih i srednjih škola. Pozivajući se na taj zadatak, učiteljski zbor i glavne gradske učionice u Zagrebu s ravnateljem Franjom Klaićem na čelu podnio je Saboru 7. svibnja 1861. nacrt "Školskog sustava za naredne učionice i učiteljstva u trojednoj kraljevini Dalmaciji, Slavoniji i Hrvatskoj". Na saboru se raspravljalo kome treba dati upravu i nadzor osnovnih škola u selu, župniku ili nekom od naroda. Prihvaćen sustav sadržava ove značajne odredbe: osnovne škole su ili niže s tri ili sa četiri razreda. U nastavi naročita se pažnja posvećuje narodnom jeziku, u katoličkim školama uči se ćirilica, a u pravoslavnim latinica. Njemački se jezik napušta. Uređuju se plaće i mirovine učitelja. Župnik obavlja neposrednu upravu mjesne škole, dok glavnom školom upravlja najsposobniji duhovni ili svjetovni učitelj. Škole uzdržavaju gradovi ili općine.⁵ Ali sve je ovo bilo nebitno zato što je vladar nije odobrio. Osim za reforme za osnovnu školu Sabor je raspravljao i o reformama za srednju školu. Naročito se raspravljalo o tome hoće li gimnazija imati šest ili osam razreda, zatim hoće li se učiti njemački ili koji drugi jezik. Na kraju su se dogovorili da se gimnazija dijeli na nižu i višu, da može biti privatna i javna, te državna i nedržavna. Nastavni jezik u gimnazijama je jugoslavenski jezik. Neki predmeti su obavezni, a neki izborni. Njemački jezik nije obavezan. Ova zakonska osnova predložena je vladaru 14. rujna 1861. ali nije dobila sankciju. Sankcija znači da se nije moglo pristupiti ostvarenju toga zakona. Naravno, učiteljstvo nije bilo zadovoljno što 1861. godine nije donesen školski zakon. Pa su 1865. Učiteljske zadruge na čelu s Ivanom Filipovićem pozvale sve zagrebačke učitelje da se obrate

⁴ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 117

⁵ Isto, str. 119

Saboru i da zatraže raspravu o školskom pitanju. Sastavili su i " *Ustav pučke škole u trojednoj kraljevini* ". Ovaj ustav sadrži ove odredbe: škole u selima trebale bi djelovati prema potrebi seoskog života, a u gradovima obrtnog i građanskog života, osnovne škole ili su niže s tri ili više sa četiri ili pet razreda. Svaka općina ima svoj školski odbor, koji se brine za materijalne potrebe škole. U tome odboru su zastupani i roditelji školske djece. Župnik ili koja druga sposobna osoba obavljala bi dužnost mjesnog školskog nadzornika nižih ili viših škola u selima. Učitelji se školuju u učiteljstvu, koje ima tri tečaja, dva teoretska i jedan praktični. Nacrtu je ujedno priložen detaljan nastavni plan i program za osnovne škole, a djelomično i za učiteljstvo. Ali zbog tadašnjih prilika u Hrvatskoj, kako nije bilo Sabora, nije se ni raspravljalo o ovome ustavu. Kasnije su neki dijelovi primijenjeni u nacrtima prvog školskog zakona u Hrvatskoj. Poslije sklapanja Hrvatsko – Ugarske nagodbe 1868. odjel za prosvjetu autonomne hrvatske vlade obavljao je vrhovni nadzor i upravu sveg školstva. Ali dok nije donesen prvi školski zakon, nisu se osjetile značajnije izmjene u organizaciji i u radu škole (vidi tablicu 1. str. 44). U nastavnom pogledu u radu osnovnih škola osjeća se ipak stanoviti napredak. Godine 1865. propisana je nova nastavna osnova, kojom se točno ustanovljuje rad učitelja u pojedinim nastavnim predmetima i razredima, i to naročito s obzirom na upotrebu knjiga. Stanje pismenosti još uvijek je bilo na niskom stupnju.⁶ Otvaranjem prve Učiteljske škole u Zagrebu pojavila se potreba za tiskanim udžbenicima. U početku su se koristila tri udžbenika za pedagošku skupinu predmeta: *Didaktika generalis* – opća znanost podučavanja, *Didaktika special* – posebne znanosti o podučavanju i *Znanost othranjivanja*.⁷ Za učiteljske škole izradio je Josip Torbar na prijelazu od neoapsolutizma na ustavno stanje nastavni plan i program, ali nije poznato da li se primjenjivao. Kako bi učenici učiteljske škole dobili valjanu knjigu za svoje stručno obrazovanje, izradio je Stjepan Novotny, nastavnik pedagogije na zagrebačkoj učiteljskoj školi, udžbenik za pedagogiju pod naslovom " *Gojitba i obća učba* " koja je tiskana u Zagrebu i u Beču 1867. U radu gimnazija do Nagodbe nije bilo većih promjena. Ispočetka se nastava obavljala na njemačkom jeziku, dok nisu gimnazije dobile veliki broj udžbenika na hrvatskom jeziku, koji su tiskani u zemaljskoj nakladi školskih knjiga u Zagrebu. Od stručnih škola u Hrvatskoj u to vrijeme postojalo je jedino gospodarsko - šumarsko učilište u Križevcima. Godine 1871. ponovno je otvorena nautička škola u Bakru, ali je imala malo polaznika. Radile su i trgovačke škole u

⁶ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 122

⁷ Marko Mušanović i Mirko Lukaš, *Osnove pedagogije*, Hrvatsko futurološko društvo, Rijeka 2011.str. 97

Varaždinu, Zagrebu i Osijeku (srpska) , a pokrenuto je i osnivanje " *Trgovačko- obrtničke akademije u Zagrebu* ".⁸

Bečki dvor, pod utjecajem naprednih pokreta u Njemačkoj i drugim zemljama, nakon što je došla na vlast liberalna stranka, bio je prisiljen 25. svibnja 1868. objaviti " *Zakon o temeljima kojima se uređuje odnos između škole i crkve* " , konačno je 14. svibnja 1869. izdan i " *Zakon kojim se utvrđuju načela za nastavni rad u osnovnim školama* ". Dobivši Nagodbom autonomiju u školskim poslovima, Hrvatski sabor i hrvatska zemaljska vlada također su odlučili pristupiti uređenju osnovnog školstva zakonom, na što su bili i obavezani, kad je bio donesen osnovni školski zakon u Austriji, prema kojemu su pojedine austrijske pokrajine donosile svoje zemaljske školske zakone. Zato je Sabor 1869. godine pozvao hrvatsku vladu da izradi prijedlog uređenja osnovnih školskih zakona.⁹ Ali svećenici su se počeli buniti protiv ovih zakona jer su se škole htjele odvojiti od svećenika i časnih sestara. Jedan od najpoznatijih protivnika ovog zakona u Hrvatskoj je bio zagrebački nadbiskup dr. Juraj Haulik. On je htio da zadrži odgoj mladeži u rukama svećenika. Rekao je da nije dovoljno steći potrebno znanje, već je potreban i odgoj srca, a za to je potrebna vjera. Svećenici su imali svoje pristaše i u Saboru. Odbor koji je pripremao osnovu školskog zakona za Sabor uzeo je u razmatranje i napredni " *Ustav pučke škole* " koji su 1865. podnijeli zagrebački učitelji na čelu s Ivanom Filipovićem. Na osnovi svih ovih prijašnjih prijedloga i nacрта zakona, zemaljska vlada je sastavila u toku 1870. svoju " *Zakonsku osnovu o ustrojstvu narodnih škola* " , koju je podnijela Saboru. Prema ovoj osnovi: narodne škole dijelile bi se na pučke sa časnim sestrama i građanske, a nad svim bi bila učiteljska škola za obrazovanje učitelja. Narodne škole bi mogle biti javne ili privatne. Mogu ih podizati i uzdržavati zemlja, općine i druge ovlaštene ustanove. Vjerske općine također bi mogle podizati i uzdržavati osnovne škole. Javnu školu mogu polaziti učenici bez obzira kojoj vjeri pripadaju. Svaka općina bi imala općinski školski odbor, čiji su članovi: načelnik, župnik i pet općinara. Vrhovnu školsku upravu i nadzor imala bi zemaljska vlast, a crkvene vlasti samostalno bi nadzirale samo vjersku nastavu.¹⁰

Na mjesto bana 1873. godine dolazi Ivan Mažuranić (vidi sliku 1. str. 52) i u tadašnjoj zemaljskoj vladi izrađena je opet nova zakonska osnova. Ona je vjerojatno poslužila kao baza daljnjoj osnovi, koju je izradila specijalna konferencija, koju je godine 1874. sazvao ban Ivan Mažuranić, i ta osnova je konačno predložena Saboru. Ona je poslužila kod donošenja našeg

⁸ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 124

⁹ Isto, str. 126

¹⁰ Isto, str. 127-128

prvog školskog zakona 1874. godine. U političkoj i općoj povijesti Hrvatske, razdoblje od 1873. do 1880. godine, predstavlja doba modernizacije državne vlasti. To je vrijeme vlade Narodne stranke za bana Ivana Mažuranića. Kako bi odgovorila potrebama vremena, Narodna stranka uvodi niz naprednih zakona: zakon o sudstvu, zakon o slobodi tiska, zakon o organizaciji pučkih škola i učiteljskih i niz drugih.¹¹ Napredni učitelji na čelu s Ivanom Filipovićem (vidi sliku 2. str. 53), poznatim borcem za narodnu slobodu, vodili su već niz godina neumornu i neustrašivu borbu za školski zakon po kojem bi škola postala slobodna i nezavisna o vlasti crkve. Ban Ivan Mažuranić je pokrenuo pitanje školskog zakona. Zakonsku osnovu izradili su Pavao Muhić i Janko Jurković. Održana je konferencija kojoj je predsjedao sam ban. Članovi te konferencije uz Muhića i Jurkovića bili su: Vukasović i Knežević, nadzornici za Vojnu Krajinu, Petračić, ravnatelj gimnazije u Zagrebu, Stožir, profesor, Veber, školski nadzornik, i od učiteljstva kao stručnjaci, Franjo Klaić, ravnatelj, i Ivan Filipović, učitelj. Zakonska osnova dobila je kraljevu predsankciju uz pohvalno priznanje, a ban ju je predao Saboru 27. kolovoza 1874. na raspravljanje. Osnova je u Saboru napokon bila prihvaćena, a zakon je dobio sankciju kralja 14. listopada 1874. godine. Bio je to naš prvi školski zakon.¹²

Zakon od 14. listopada 1874. godine o ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji

Mi Franjo Josip I. po milosti božjoj car Austrije, kralj Češke i apostolski kralj kraljevine Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije potvrđujem predloženi nam u osnovi zakon po hrvatsko-slavonskom-dalmatinskom saboru

Zakon o ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevini Hrvatskoj – Slavoniji

Glava prva: Općenite ustanove

¹¹ Zbornik, Nikola Barić, , Pedagoško društvo, Osijek 1981. str. 15

¹² Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 161-162

1. Pučkoj je školi zadaća, da djecu vjerski i ćudoredno odgaja, duševne im i tjelesne sile razvija.
2. Pučke škole se dijele na opće i građanske škole.
3. Pučke škole su nadalje javne ili privatne.
4. U pučkoj školi učitelj mora biti one vjere kojoj pripada mladež koju školu pohađa.
5. Nastavni jezik u pučkim školama je hrvatski.
6. Nastavne osnovne i školske knjige propisuju za sve pučke škole Zemaljska vlada, za vjeronauk na prijedlog dotične crkvene oblasti, te se druge ne smiju upotrebljavati.

Glava druga: O općoj pučkoj školi

7. Opće pučke škole imaju ćetiri razreda i mogu imati od jednog do ćetiri učitelja.
8. Svaka školska općina dužna je o svome trošku podizati i uzdržavati svoje opće pučke škole.
9. Svako mjesto, gdje ima barem 40 djece mora imati opću pučku školu.
10. U svakoj općoj pučkoj školi mora biti prikladan stan za jednog učitelja.
11. Nastavni predmeti u općoj pučkoj školi su: nauka vjere, materinski jezik, računstvo, zemljopis, povijest, fizika, prirodopis, krasopis, geometrićko oblikoslovlje, pjevanje i gimnastika.

Glava treća: O građanskim školama (muškim i ženskim)

12. Građanska škola traje najmanje tri godine.
13. Nastavni predmeti na muškoj i ženskoj građanskoj školi su: nauka vjere, hrvatski jezik, njemaćki, zemljopis, povijest, prirodopis, prirodoslovlje, računstvo, geometrija, gospodarstvo, kućni rad, krasopis i gimnastika.

Glava ćetvrta: O preparandijama (muške i ženske)

14. O njima se brine država.
15. Preparandije su zavodi, u kojima se ućenici pripremaju i osposobljavaju za učitelje u pućkim školama.
16. Tećaj učiteljstva traje tri godine.
17. Ućenika ne smije biti više od ćetrdeset u jednom razredu.

18. Nastavni predmeti u muškoj i ženskoj preparandiji su: nauka vjere, pedagogija, hrvatski jezik, njemački jezik, zemljopis, povijest, prirodopis, prirodoslovlje, matematika, gospodarstvo, krasopis, geometričko risanje, pjevanje, glazba, kućanstvo i gimnastika.

Glava peta: O produžnom obrazovanju učitelja

19. Svaka je opća pučka škola dužna davati najmanje 10 forinti na godinu, da se utemelji i uzdržava općinska knjižnica, kojom upravlja učitelj.

20. Svi su javni učitelji općih pučkih škola, koje pozove zemaljska vlada, dužni doći na produžni tečaj, i to o svom trošku.

Glava šesta: O privatnim pučkim školama

21. Nastavni jezik u privatnim pučkim školama mora biti isti onaj, koji je nastavni jezik u javnim školama u toj općini.

Glava sedma: O učiteljima u javnim pučkim školama

22. Učitelji javnih škola jesu javni činovnici.

23. Učitelje postavlja, premješta i otpušta županijski školski nadzornik.

24. Nijedan učitelj nije dužan predavati duže od 30 sati.

Glava osma: O upravi pučkih škola

1. O općinskoj upravi

25. Svaka školska općina mora imati općinsko školski odbor.

26. Članovi općinskog odbora su: načelnik općine, župnik djece koju školu polaze, učitelj-glavni školski patron, 2-5 članova dotične školske općine.

27. Općinske školske odbore izabiru općinska vijeća između članova pojedinih školskih općina.

28. Članovi općinskog školskog odbora obavljaju svoju funkciju besplatno.

2. O županijskoj upravi

29. Teritorijalni opseg pojedinih županijskih nadzorništva opredijelit će zemaljska vlada administrativnim putem.

30. Županijski, dotično gradski školski odbor izabire se na tri godine, no isti se članovi mogu opet izabrati.

3. O zemaljskoj upravi

31. Zemaljska školska uprava izvršava zemaljska vlada putem strukovnih organa.

4. O crkvenoj upravi

32. Svu odluku proučavanje vjere samostalno rukovode i nadziru dotične crkvene oblasti.

Glava deveta: Za glavne ustanove:

33. Izvršavanje ovog zakona povjerava se banu.¹³

Ovaj zakon je imao 195. točaka, uzeo sam neke najvažnije točke.

Novi zakon bio je rezultat teške borbe naprednog hrvatskog učiteljstva. Pa iako im taj zakon nije donio sve ono što su željeli i tražili, ipak su ga primili kao dragocjenu svoju tekovinu. Konačno prihvaćanje zakona krupan je događaj u povijesti hrvatskog školstva. Ovim zakonom Hrvatska prvi put samostalno i autonomno uređuje svoje školstvo. Tim je zakonom i formalno uvedena školska obveznost. Prema njemu, uvodi se obvezna niža četverogodišnja pučka škola. Po završetku pučke škole postoji građanska škola u najmanje trogodišnjem trajanju. U njoj se učenici početno profesionalno osposobljavaju za zanimanje iz obrta, trgovine i gospodarstva. Ovim školskim zakonom jasno je razgraničena nadležnost između Crkve i države na području pučkog školstva. Crkva zadržava organizaciju i nadzor vjeronauka, kao i nadzor odgoja. Država dobiva nadzor nad obrazovanjem. Ovaj nadzor država prepušta stručnjacima i uvodi instituciju županijskih školskih nadzornika za koji se

¹³ Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Svezak VI., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910. str. 435-454

biraju najstručniji učitelji (vidi sliku 3. str. 53).¹⁴ Zakon iz 1874. godine, nema sumnje, izazvao je velike promjene u školstvu Hrvatske. Potaknuo je veći interes za školovanje i napredovanje. Vidi se po tom, što je broj škola počeo rasti. Ali unatoč velikom porastu broja osnovnih škola, polazak nastave bio je jedva nešto preko 50 %. Vidljivo je da seljaci i niži slojevi društva nisu vidjeli neke naročite koristi od školovanja svoje djece. Međutim, iako je broj osnovnih škola bio u stalnom porastu, bilo je dosta sela i mjesta u kojem djeca nisu polazila školu.¹⁵ Godine 1877. u Hrvatskoj je bilo 320 mjesta bez škole, a 1878. u Hrvatskoj je bilo 716 pučkih škola, od toga 45 privatnih (vidi tablicu 2. str. 44). Izdavanje potrebnih udžbenika, priručnika i literature na hrvatskom jeziku u početku je povjereno Hrvatskom pedagoško - književnom zboru. Kasnije je Vlada utemeljila vlastitu nakladničku kuću, " *Izdavačka kuća kraljevine hrvatske-slavonije Zemaljska naklada školskih knjiga i tiskanica* ".¹⁶ Na području Vojne krajine, tri godine ranije donesen je školski zakon, dosta je sličnosti između zakona.

Konačno, 19. listopada 1874. otvoreno je i Hrvatsko Sveučilište. U okviru Sveučilišta djeluju: Pravni, Filozofski i Bogoslovni fakultet. Godine 1877/78. Filozofski Fakultet je imao 14 profesora, a čitavo Sveučilište 38 profesora. Hrvatsko napredno učiteljstvo, pod vodstvom Ivana Filipovića, okupljeno u svojim društvima i Hrvatskom pedagoško - književnom zboru, angažiralo se u razvoju pedagoške teorije, popularizacije pedagoških klasika, u izradi udžbenika i priručnika za osnovne niže i više škole.¹⁷

2.1 Vrijeme vladavine bana Khuen Hédervárya

Ukidanjem Vojne krajine, 1881. godine, i njezinim priključenjem Hrvatskoj, prestaje potreba postojanja dvaju školskih zakona. Kad je Vojna krajina pripojena Hrvatskoj, opet je aktualan problem školskog zakona. 1882. godine održana je konferencija o pitanju školskog zakona. Na konferenciji se predlagalo da se broj polaska škole stegne, plaće učitelja smanje, a broj godina služba poveća, i obrazovanje učitelja ograniči. Godine 1883. na mjesto bana dolazi Mađar Károly Khuen- Héderváry (vidi sliku 4. str. 54) , učiteljstvo je ubrzo shvatilo, da se vlada neće obazirati na zahtjeve učitelja. Hrvatsko pedagoško - književni zbor je 1884. godine priredio svečanu proslavu za desetogodišnjicu prvog zakona jer su uvidjeli da je nastupilo ozbiljno i teško doba i da treba sve poduzeti, da ne propadne ono što je teškom

¹⁴ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 41-43

¹⁵ Zbornik, Nikola Barić , str. 16

¹⁶ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 43

¹⁷ Isto, str. 19

mukom stečeno. Jedan od najpoznatijih učitelja i pedagoga u to vrijeme je bio Stjepan Basariček, on je na proslavi održao predavanje pod naslovom " *Školski zakon prema narodnosti* ". Na proslavi je Ivan Filipović predložio da se sva pojedinačna učiteljska društva ujedine u jedinstveni *Savez hrvatskih učiteljskih društva*. 1885. godine potvrđena su prava Saveza i on je počeo s radom, odmah sljedeće godine održana je i prva opća skupština Saveza hrvatskih učiteljskih društva. Mnogi učitelji iz Krajine su isto došli na ovaj skup, pa je bio vrlo živ. Savez je tražio, da se zakon od godine 1874. protegne i na Krajinu uz modifikaciju, koju zahtijevaju prilike i napredni duh vremena. Uz ostalo tražili su, da se produži polazak pučke škole na šest godina, da se viša pučka škola sastoji od osam razreda, a polazak učiteljskih škola produži na 4 godine.¹⁸

Najviše problema sa školskim zakonom iz 1874. godine su imale srpske škole, jer njima nije pogodovao. Zato je školski odbor Srpskog kluba predao „Memorandum“ vladi i tražio, da se izmijeni školski zakon u pogledu njihovih škola. Naravno da je vlada poduprla tu inicijativu, zato što su Srbi podupirali Khuen- Hédervárya.

Godine 1888. izašla je u " *Narodnim novinama* " zakonska osnova za drugi školski zakon. Savezu hrvatskih učiteljskih društava se nisu sviđele sve osnove novog zakona pa su se žalili Saboru. Zakonska osnova pretresena je najprije pred saborskim školskim odborom.¹⁹ 31. listopada 1888. godine Sabor donosi izmjene i dopune. Novim zakonom bilo je izmijenjeno: konfesijske (vjerske) škole također su javne škole, građanske škole treba zamijeniti višim pučkim školama, hrvatski jezik više nije nastavni jezik, sad je hrvatski ili srpski nastavni jezik, mogu se otvarati škole na njemačkom i mađarskom nastavnom jeziku (1883.-1903.g.), preparandija se sada naziva učiteljska škola, trajanje učiteljskih škola produljuje se s dvije na četiri godine, radni vijek učitelja produžuje se s 30 na 40 godina, učiteljice se udajom "dobrovoljno" odriču službe, školski nadzornici postaju referenti upravnih vlasti i time gube stručnu samostalnost.²⁰ Učitelji su se poslije žalili da se prvi zakon od 1874. godine naziva i " *Mažuranićev zakon* ", a drugi zakon " *Khuenov zakon* ". Ovim zakonom ukinuta su mnoga prava učiteljstva: materijalno stanje i disciplinski postupci pogoršani su, a godine službe produljene. Samostalnost županijskih nadzornika je ukinuta, oni su postali županijski činovnici. Prije nego što je donesen zakon, u mirovinu je bila poslana i najvažnija osoba, koja se borila za prava učitelja, Ivan Filipović. Ako pregledamo statističke

¹⁸ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 173

¹⁹ Cuvaj, Antun, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak VII.*, Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910. str. 598

²⁰ http://freezg.htnet.hr/I_os_Vrbovec/Monograf%20na%20Webu/Povijest%20skole%20Vrbovec/povijest.html (20.svibnja 2013.)

podatke od godine 1888. do 1903. vidjet ćemo, da je broj pučkih škola u tom periodu i dalje rastao (vidi tablicu 3. str. 44). Godine 1888. bilo je dakle 1248, a godine 1902/03. ukupno 1412 škola. Od toga je bilo 1345 na hrvatskom i srpskom nastavnom jeziku, 38 na njemačkom, 24 na mađarskom, a 5 na rusinskom i slovačkom jeziku.²¹ Broj školskih zgrada također se dizao, mnoge su općine podigle škole, a nekima je vlada davala potporu. Škole su morale imati propisan izgled, veličinu, nužne uvjete školskih zgrada, kao i nužno potreban namještaj. Naravno, pravila su napisana u oba zakona (vidi sliku 5. str. 54). Zbog navedene slabe opremljenosti novi školski zakoni propisivali su minimalna potrebna nastavna sredstva i pomagala uključujući i knjižnicu. Prvi školski zakoni imali su i funkciju nastavnih planova. U njima se nalazio popis predmeta, a kasnije i satnica. Nastavni planovi su se mijenjali i osuvremenjivali što je vidljivo uspoređivanjem nastavnih planova iz različitih razdoblja (vidi tablicu 4. str. 45).²² Prema ovoj tablici možemo vidjeti da povijest kao predmet nije bila zastupljena u školama, prije nego što je donesen prvi školski zakon 1874. godine, ali nakon toga povijest postaje jedan od glavnih predmeta u školama.

Valja priznati, da je za vrijeme banovanja Khuena na sveučilištima udvostručen broj profesorskog osoblja, a medicinskom fakultetu je udaren temelj osnutkom zaklade. Broj srednjih škola se umnožio, a neke su preustrojene prema smjeru.²³ 1892. godine Kraljevska zemaljska vlada donosi odluku o obveznom osnivanju šegrtskih škola. Šegrti (učenici) učili su zanat kod privatnih majstora ili u nekoj organizaciji, a u školi su učili teorijske predmete. Školu su pohađali dvije ili tri godine, jedanput ili dvaput tjedno. Pedagogijsku samostalnost i neovisnost na sveučilišnoj razini povezujemo uz prvo predavanje iz pedagogije dr. Đure Arnolda održano 19. travnja 1895. (vidi sliku 6. str. 55).²⁴ Članovi Pedagoško- književnog zbora i drugi učitelji pisali su prije svega udžbenike za osnovne škole, koji su izlazili u Nakladi školskih knjiga t.j. u izdanju Zemaljske vlade. Ivan Filipović napisao je početnicu, a Fabković čitanku za II. razred, a drugi ostale čitanke.

2.2 Vrijeme poslije bana Khuen- Hédervárya

1903. godine ban Károly Khuen- Héderváry je smijenjen s mjesta bana Hrvatske i na njegovo mjesto dolazi ban Teodor Pejačević (vidi sliku 7. str. 55). U Hrvatskoj situacija nije

²¹ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 178

²² Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 46

²³ Cuvaj, Antun, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak VIII.*, Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910. str. 1

²⁴ Marko Mušanović i Mirko Lukaš, *Osnove pedagogije*, str. 98-99

bila idealna, sve više se Hrvata iseljavalo iz Hrvatske i bilo je sve više prosvjeda protiv vlade Narodne (mađaronske) stranke. Kako su Hrvati emigrirali s područja Slavonije, tako su ta mjesta kolonizirana od strane Nijemaca i Mađara. Zbog svih ovih problema u državi, nije se puno mislilo na školstvo, a i nije bilo ni novaca za školstvo. U Hrvatskoj je 1907. godine došlo do osnivanja Pučkog sveučilišta, ali tek 1912. počelo je s radom. Nepismenost u Hrvatskoj bila je i dalje velika početkom dvadesetog stoljeća, zato što se škole nisu podizane tamo gdje su bile potrebne. Puno djece bilo je i otpisano nakon I. razreda pa su poslije zaboravili što su naučili. U Hrvatskoj prije Prvog svjetskog rata bila su četiri tipa srednje škole: gimnazije, realne gimnazije, nadbiskupski licej i ženski licej.

Sveučilišta u Zagrebu polazila su najviše djeca srednje i slabije situiranih roditelja, dok oni imućniji, koji su željeli postati liječnici, veterinari, inženjeri, agronomi, ekonomisti i slično, odlaze na studij u Beč, Prag i dalje. Pod utjecajem širenja školskih reformi u zapadnim zemljama, a i u vezi s društvenim prilikama u zemlji, traže i naši profesori bolje i naprednije putove u nastavi. Traži se novi nastavni plan i program, koji bi više odgovarao duhu vremena i društvenim prilikama. Ovakva nastavna osnova bila je uzrok nezadovoljstva srednjoškolskih profesora i povod kritika i napadaja na nju za sve vrijeme prije rata i do konačnog sloma Austro - Ugarske. Mnogo se u to vrijeme raspravljalo i o pitanju mature, ima li potrebe za njom i kako bi je trebalo reformirati. Jedni predlažu da se posve ukine i kroz sve razrede uvede strože ocjenjivanje, neki opet, da se uvede kolokvij.²⁵

Na početku rata, kao i na svim ostalim društvenim i kulturnim područjima, tako je i u školstvu došlo do određenog zatišja. Među vojnicima je bilo dosta i učitelja i profesora, pa u školama predaju njihove zamjene. Za vrijeme rata učiteljstvo je imalo novu svrhu, u svim nižim i višim pučkim i stručnim školama morala se sabirati i izrađivati toplja odjeća za vojnike. Školski rad je oslabio zato što su mnoge školske zgrade bile ustupljene vojsci. Mnoge škole su bile zatvorene, zbog manjka osoblja i djece. Prvih ratnih godina nije se ništa radilo na podizanju škola, no upravo razne ratne pojave dale su povod većoj brizi oko osnivanja novih i proširenja starih škola. Ratne prilike pokazale su, da u mnogima javnim službama moraju žene zamijeniti muškarce, u vezi s tim posvećuje se i veća pažnja obrazovanju žena.²⁶ Sve više se osnivaju ženske realne gimnazije i niže realne gimnazije. Najveća novina ovog rata je osnivanje Medicinskog Fakulteta u Zagrebu. Na kraju rata Hrvatskoj je priključeno i Međimurje, koje je za vrijeme mađarske okupacije imalo loše školovanje.

²⁵ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 272-273

²⁶ Isto, str. 295

3. Školstvo za vrijeme Kraljevine Jugoslavije (1918. – 1941.)

Austro- Ugarska je izgubila rat i Hrvatska je odlučila ući u *Državu Slovenaca, Hrvata i Srba* 29. listopada 1918. godine. Nedugo nakon toga Država SHS-a se našla s predstavnicima Kraljevine Srbije i Jugoslavenskim odborom i odlučili su stvoriti zajedničku državu. 1. prosinca 1918. godine predstavnici Narodnog vijeća države SHS su otišli u Beograd i stvorena je " *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca* "; Hrvatskoj je bila vraćena vlast pod Dalmacijom, Istra je došla pod talijansku vlast. U prvim danima formiranja nove države posvetili su vladajući krugovi svu pažnju učvršćenju svoje vlasti i stvaranju pouzdanog činovničkog aparata. Školstvo i prosvjeta zadržali su isprva naslijeđene organizacijske forme, na osnovi ranijih školskih zakona i propisa. Tako je u Hrvatskoj i Slavoniji vrijedio zakon iz 1888. godine uz neke izmjene donesene upravnim putem. U Beogradu je osnovano *Ministarstvo prosvjete*, a njegov glavni stručni organizacijski organ je *Prosvjetni odbor* koji se bavio pitanjima i organizacijom školstva i prosvjete, u Hrvatskim krajevima dok nije bio osnovan, i dalje je školama upravljalo *Povjereništvo za prosvjetu Zemaljske vlade*. Zadatak škole bio je odgojiti mladež u duhu narodnog veselja i odanosti kralju, dinastiji Karađorđevića i državi. Škola je bila državna ustanova, ali je pored državnih bilo i mnogo privatnih škola, koje su bile pod vlašću Crkve. Vjeronauk je u nastavnim planovima bio prvi predmet, a vjeroučitelji su imali u školama prvu riječ u odgoju učenika. Vlast je bila zainteresirana za školstvo uglavnom na području centralizacije i stvaranja jedinstvene škole na cijelom području. Izrada novog školskog zakona počela je 1919. godine. Ponuđen je nešto modificirani školski zakon Kraljevine Srbije, koji u Hrvatskoj nije dobro primljen.²⁷ Poslije 1919. puno se raspravljalo kroz niz godina i o tako zvanj *Organizacijskoj osnovi za srednje škole i o reformi učiteljskog obrazovanja*, ali također bez rezultata. Da se o unapređenju škole nije vodilo dovoljno računa pokazuje činjenica, da je na području cijele Kraljevine SHS bilo jako malo škola od 1921. do 1929. što je vrlo mali porast u odnosu na sedam godina (vidi tablicu 5. str. 45). U pogledu nastavnih planova i programa nije isprve bilo jednostavnosti, već su to vlasti regulirale različitim privremenim propisima. Jedinstveni nastavni plan i program za sve narodne osnovne škole na području Kraljevine SHS donesen je tek 9. kolovoza 1926. (vidi tablicu 6. str. 46). Slaba briga za unapređenje osnovnog školstva vidi se i po broju učitelja.²⁸ Više pučke škole su pretvorene u građanske škole s 4 razreda, tu promjenu tražilo je Udruženje nastavnika građanskih škola, jer je to u Sloveniji i Srbiji već postojalo. Kao i za

²⁷ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 49

²⁸ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 311

osnovne škole, tako i za građanske škole nastavni plan i program je donesen 1926. godine. Za razliku od osnovnih i građanskih škola. Rad na srednjim školama bio je usmjeren prvenstveno na pripremanje mladeži za prijelaz na daljnje sveučilišne studije. Uvjeti rada u srednjim školama bili su teški, ne samo početak, zbog poratnih prilika, već i zbog nebrige vlasti. Broj učenika se povećava, a školskih zgrada nije bilo dovoljno i bile su u trošnom stanju. Školske zbirke i knjižnice bile su oskudne.

U vrijeme nastajanja nastavnih planova za sve vrste škola ministar prosvjete bio je Stjepan Radić (vidi sliku 8. str. 56). Jedna od prvih i važnijih odluka bila je ona iz prosinca 1925. godine o uzdizanju Visoke škole za trgovinu i promet u Zagrebu na rang fakulteta pritom mijenjajući joj ime u Ekonomsko-komercijalnu visoku školu. Školovanje na novom fakultetu produženo je na osam semestara. Što se tiče nastavnika nastojao se povećati broj radnih mjesta, osobito u seoskim školama, a u natjecajima se tražilo iskusnih učitelja. Za vrijeme Radića kao ministra prosvjete vraćen je islamski vjerski nauk u škole tadašnje južne Srbije. Stjepan Radić na čelu Ministarstva prosvjete pokušao je provesti neke reforme koje je najavljivao već u počecima svoje političke karijere. Ipak većina njegovih ideja se pokazala kao neizvediva za vrijeme njegova boravka u kabinetu Ministarstva prosvjete.²⁹

3.1 Školstvo u vrijeme šestosiječanjske diktature

Prije nego što je donesen novi školski zakon u Kraljevini SHS kralj Aleksandar 1929. uveo diktaturu, kasnije nazvana šestosiječanjska diktatura, koja je trajala do 1931. godine. Konačno je novi školski zakon donesen 5. prosinca izmijenjen i nadopunjen 1931. godine. Navedenim je školskim zakonom ujedinjeno obvezno školstvo u cijeloj državi. Narodne škole su državne ustanove i njihov zadatak je da nastavom i odgojem učenike odgoje u duhu državnog i narodnog jedinstva. Prema njemu uvedeno je osmogodišnje školovanje kao mogućnost, više deklarativno. Školska praktična obveza i dalje se realizira kroz četverogodišnju školu. Privatno školstvo ostaje kao specifična mogućnost. Ovaj Zakon zabranjuje otvaranje novih privatnih škola. Dozvoljava im daljnji rad, ali se ne smiju nigdje seliti. U osnovnim školama rade učitelji. Oni stječu kvalifikaciju u dvogodišnjim, pa četverogodišnjim i od 1929. u petogodišnjim učiteljskim školama. U školama se dosta vremena posvetilo religiji, učenici su bili religijski odgajani, rad u školama započinjao je i završavao molitvom. Nadzor nad školama obavljali su sreski školski nadzornici, koji su bili

²⁹ [http://povijest.net/v5/hrvatska/hr-polovica-20-st/2008/stjepan-radic-ministar-prosvjete/\(23.svibnja.2013.\)](http://povijest.net/v5/hrvatska/hr-polovica-20-st/2008/stjepan-radic-ministar-prosvjete/(23.svibnja.2013.))

organi sreskog načelnika (upravne vlasti). Sreski školski nadzornici bili su strogo režimski ljudi. Trebali su paziti više na političko djelovanje učitelja nego na njegov rad u školi i prosvjetni rad izvan nje.³⁰ Osmogodišnje školovanje se dijelilo na 4 razreda osnovne škole i 4 razreda više narodne škole. Za ostvarenje osmogodišnjeg obaveznog školovanja nisu bile poduzete sve mjere, niti je bilo dovoljno školskih zgrada, ni učitelja i nastavnika. Porast broja osnovnih škola u cijeloj zemlji je i dalje bio spor i u desetak godina je nastalo samo 1000 novih škola. Novi nastavni plan i program za osnovnu školu je propisan 1933. godine (vidi tablicu 7. str. 46). Znači povijest se i dalje tek sluša od trećeg razreda, jedan sat tjedno, dok u četvrtom razredu više se pažnje posvećuje povijesti s tri sata tjedno.

Prema Zakonu o srednjim školama od 1929., koji je izmijenjen i nadopunjen godine 1931. postojale su nepotpune (4. razreda) i potpune (8. razreda) gimnazije, realne gimnazije i klasične gimnazije. Sve veći broj djece upisivao je gimnazije i ostale srednje škole, zato što su ih roditelji slali da se školuju, jer nisu imali budućnost u poljoprivredi ili industriji. Vladi se to nije svidjelo, tolika navala na srednje škole, pa je dosta srednjih škola bilo zatvoreno od 1929. pa do 1937. godine. Životne prilike učenika bile su općenito vrlo teške. Vlast se nije brinula sistematski za ta pitanja, tako da u Hrvatskoj gotovo i nisu dijelili stipendije učenicima srednjih škola. Ali bitno je bilo da se morala plaćati školarina u srednjim školama. 1938. godine izbio je i štrajk u Splitu, srednjoškolske mladeži protiv režima u školama. U Kraljevini Jugoslaviji, pa tako i u dijelovima Hrvatske, nije bila dobra situacija u cijelom školstvu, može se reći da je bila kriza srednje škole. A najbolje tome svjedoči pojava knjige koja je napisana u Zagrebu 1934. godine pod nazivom "*Srednjoškolci govore*" (vidi sliku 9. str. 56). Vlasti su na napredni pokret srednjoškolaca, koji je rastao, reagirale sve oštrijim mjerama: od ukora direktora i nastavničkog zbora do isključivanja iz škole, naročito od 1936. godine zaredale su istrage, preslušavanje i maltretiranje učenika.³¹

Stručnih škola u Hrvatskoj bilo je jako malo, iako se svake godine sve više kandidata javljalo. Za deset godina od kad je donesen novi zakon, jako malo je napravljeno novih stručnih škola, jer im ekonomske prilike nisu išle u prilog. Vrste stručnih škola koje su postojale su: niže poljoprivredne, niže domaćinske škole, srednje poljoprivredne škole, zanatsko- industrijske škole, obrtna škola, srednja tehnička škola, ženska stručna učiteljska škola, dvorazredne trgovačke škole, trgovačka akademija, pomorsko- trgovačka akademija i srednja medicinska škola. Uvjeti života učenika stručnih škola bili su isti ili čak i teži nego za ostalu srednjoškolsku mladež.

³⁰ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 331

³¹ Isto, str. 338

Školovanje učitelja se produžilo na pet godina, a školu za učitelje su mogli upisati samo učenici s položenim nižim tečajnim ispitom gimnazija ili građanske škole, ali kandidati su morali polagati i prijamni ispit. Oni učenici koji su završili školovanje sa vrlo dobrim ili odličnim od 1931. godine mogli su se upisati na pedagošku grupu Filozofskog fakulteta, ali morali su imati i najmanje vrlo dobar iz pedagogije. Učiteljske škole po Zakonu su samo državne, muške i ženske i morale su imati internat. 1931. godine donesen je privremeni nastavni plan za učiteljske škole Kraljevine Jugoslavije (vidi tablicu 8. str. 47). Tijekom godina smanjivao se broj učiteljskih škola u Kraljevini Jugoslaviji, tako i u Hrvatskoj. Loše ekonomske i političke prilike nisu zaobišle ni pripravnike učiteljskih škola, koji su živjeli u jako lošim uvjetima. Osim što nisu imali novca za školarinu, bili su s druge strane pod pritiskom odgoja u jugoslavenskom nacionalizmu i odanosti režimu, a i zbog straha da će biti nezaposleni nakon završetka školovanja. Zbog toga dolazi do protesta i težnje za reorganizacijom škole, obrazovanja i društva. Naravno da su pripravnici učiteljskih škola, pokušali štrajkovima pokazati svoje nezadovoljstvo, ali vlasti su to riješile tako što je puno pripravnika bilo isključeno iz daljnjeg školovanja, a neki su bili i proganjani kao pripadnici komunista. Jer se u to vrijeme počinje javljati sve više pripadnika Saveza komunista omladine Jugoslavije.

Sveučilišta su dobila Zakon o univerzitetima koji je donesen 28. lipnja 1930. godine, tada je stegnuta autonomija Sveučilišta i unesene su promjene u njegovu organizaciju. Zagrebačko Sveučilište imalo je tada 7 fakulteta: tehnički, medicinski, veterinarski, pravni, filozofski, poljoprivredno- šumarski i teološki. Svaki je fakultet radio na temelju posebne uredbe, a studij je trajao po Zakonu osam semestara, a na Medicinskom fakultetu deset semestara.³² Kao što se broj učenika povećavao u srednjim školama, tako je rastao i broj studenata na fakultetima, što je pogoršavalo uvjete studiranja i izazvalo zabrinutost vlasti (vidi tablicu 9. str. 48). Studenti su osim što su se školovali, radili zbog prehrane, jer je i kod njih materijalna situacija bila loša. Na Sveučilištu se počinje razvijati jaka aktivnost protiv vlasti, koju su predvodili komunisti. Oni su se morali boriti protiv jugofašističkih studenata i klerofašističkih studenata, koji su bili pod utjecajem i vodstvom velikosrpske i hrvatske buržoazije i klera. Sveučilište je često bilo zatvoreno zbog protesta studenata protiv vladajućeg režima.

Pitanje nepismenosti bilo je i dalje vrlo veliki problem u cijeloj Jugoslaviji, tako i u Hrvatskoj. U Hrvatskoj godine 1940. bilo je u prosjeku još uvijek 42,3 % nepismenih iznad

³² Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 342

10 godina, što znači da se nepismenost u tom razdoblju gotovo nije smanjila. Za vrijeme Banovine Hrvatske, učitelji su bili obvezni držati tečajeve, ali ni to nije pomoglo u širenju pismenosti. U selima su radili povremeno 2-4 mjesečni domaćinski ili stručni tečajevi vezenja, šivanja, krojenja i slično.³³

4. Školstvo u međuratnom razdoblju (1941. – 1945.)

1941. godine Jugoslaviju su u samo 14 dana okupirali fašisti i nacisti, tako i Hrvatsku. Kralj Petar i Vlada, s generalom Simovićem na čelu, pobjegli su u inozemstvo. Hitler i Musolini podijelili su Jugoslaviju među sobom. Njemački i talijanski okupatori doveli su u Hrvatskoj na čelo Antu Pavelića i njegove pristaše zvane Ustaše. 10. travnja 1941. godine osnovana je nova država nazvana " *Nezavisna Država Hrvatska* " kojoj je na čelu bio Ante Pavelić. Ali Hrvatska je tada opet izgubila Dalmaciju koja je došla pod vlast Talijana. U vrijeme međuratnog razdoblja u Hrvatskoj su na jednoj strani bili Ustaše sa svojim školstvom i prosvjetom, a na drugoj strani Narodnooslobodilačka borba sa svojim školstvom i prosvjetom. Jedna i druga strana činile su sve što su mogle da podignu školstvo i prosvjetu na određeni nivo i smanje nepismenost u Hrvatskoj.

U prvim danima nove države u školama se počelo sve podređivati ustaškom pokretu. Na području Nezavisne Države Hrvatske utemeljen je novi školski sustav. Organiziran je kao šestogodišnji, koji se realizira u općoj četverogodišnjoj pučkoj školi i u dva razreda gradske i seoske produžne škole. U novom školskom sustavu izvršena je korjenita izmjena nastavnih predmeta koji su dobili izrazito nacionalnu orijentaciju (vidi tablicu 10. str. 48). Prema ovoj tablici vidimo da djeca nisu učila povijest, jer ona nije bila u nastavnom planu. U potpunosti su izmijenjeni udžbenici, priručnici i ostala pedagoška i pomoćna literatura.³⁴

Komunistička Partija Jugoslavije pod vodstvom Tita, pripremila je i organizirala narod za ustanak. 22. lipnja 1941. godine, osnovan je " *prvi partizanski odred* ", koji se borio protiv ustaša i njihove vlasti u Hrvatskoj. Nakon toga počinje Narodna revolucija. Kako su oslobađali područja od Ustaša, nova narodna vlast organizirala je vlastito školstvo. Navedeno školstvo temelji se na novoj socijalističkoj ideologiji i sustavu ideologije. U početku se organiziraju alfabetski tečajevi na kojima se polaznici uz elementarnu pismenost odgajaju na novoj ideologiji. Mladež je odbacila stari nastavni plan i program i izradila novi, koji je bio u

³³ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 344

³⁴ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 50

ciljevima i zadacima Narodno - oslobodilačke borbe, djeca nisu učila povijest, zemljopis, pravopis, već su učila samo slova i pjevala borbene pjesme. Rad ovakvih škola je bio često prekidan, jer su upadali vojnici drugih postrojbi. Na početku lipnja 1943. Prosvjetni odbor Inicijativnog odbora Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske izradio je privremeni "Nastavni program rada u narodnim školama". Prema tom programu radile su osnovne škole u ljeto i početkom jeseni 1943. godine. Poslije je Prosvjetni odjel ZAVNOH-a prepravio i proširio taj program i izradio minimalni i maksimalni nastavni plan i program. Prema minimalnom planu nisu bili predviđena 4 predmeta: vjeronauk, crtanje, pjevanje i tjelovježba. Prema maksimalnom nastavnom planu i programu radilo se u onim školama gdje su prilike za rad bile povoljnije, a obuka je bila predviđena u sva 4 razreda.³⁵

Na oslobođenim područjima Like, Banije, Korduna, Gorskog Kotara, Dalmacije i Slavonije, narodna vlast počela razvijati školstvo i prosvjetu. Prosvjetnim radom na području Like rukovodi mjesni, općinski, kotorski Narodnooslobodilački odbor i okružni NOO za Liku. Potkraj jeseni 1942. u Kordunu se počinju osnivati i prve osnovne škole. Učenici su bili podijeljeni u dvije grupe: pismeni i nepismeni.³⁶ Škole su se počele osnivati i na oslobođenim područjima Slavonije. Polovinom 1942. godine borbe slavonskih partizana zabilježile su krupne uspjehe. Slavonski su partizani u to vrijeme oslobodili preko 120 sela. Stvorena je i mogućnost da se moglo prići i široj organizaciji školskog i prosvjetnog života. U prosincu 1942. godine organizirano je i najviše prosvjetno tijelo „Centralni prosvjetni odbor za Slavoniju i Srijem“. Glavni zadatak Odbora je bio da otvara osnovne škole, pokreće rad na narednom prosvjećivanju pomoću analfabetskih tečajeva, predavanja i kulturnih priredbi.³⁷ Zbog malog broja učitelja, Odbor je organizirao i tečajeve za učitelje. Ali cijelo vrijeme su se morali boriti za područja Slavonije i drugih dijelova Hrvatske. Jedan tren bi tim područjem vladali partizani, a onda opet ustaše i tako cijelo vrijeme. Bez obzira na teške uvijete, i dalje se razvijao prosvjetni i kulturni rad na oslobođenim područjima Hrvatske. Sadržaj nastave u osnovnim školama bio je podređen nastavnim planom i programom. Bio je to "Privremeni nastavni plan i program za naredne škole na oslobođenim područjima Slavonije i Srijema" koji je izradio Centralni prosvjetni odbor za Slavoniju. Osim otvaranja osnovnih škola, morale su se otvarati i srednje škole. Poslije kapitulacije Italije u jesen 1943. godine bio je oslobođen i teritorij Hrvatskog Primorja. Tada se školstvo i prosvjeta počinje razvijati i na tom području. Nedugo nakon toga otvorene su mnoge škole u kotarima Kraljevici, Senju, Crikvenici i na

35 Dragutin Franković i dr., Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, str. 382-383

36 Isto, str. 375

37 Zbornik, Nikola Barić, str. 110-111

otocima Pagu, Rabu i Krku. Na III. Zasedanju ZAVNOH-a u Topuskom 9. svibnja 1944. godine donesena je Deklaracija o pravima naroda i građana u našoj zemlji, prema kojoj su hrvatski i srpski narod dva ravnopravna naroda, a ćirilica i latinica su izjednačene, što znači da će se u školama pisati jednim i drugim pismom. U ovom periodu pristupa se intenzivnijoj obnovi i izgradnji škola.

Pred kraj rata, u svibnju 1944. godine Prosvjetni odjel ZAVOH-a izradio je novi maksimalni nastavni plan i program. Ovaj je nastavni program bio puno širi od nastavnog plana iz rujna 1943., naročito što se tiče programa iz povijesti i prirodnih znanosti (vidi tablicu 11. str. 48). Ali ovaj nastavni plan se nije dugo zadržao, jer je novi već napravljen u listopadu 1944. Za novu školu kao temeljne vrijednosti navode se: demokratičnost (obvezna, besplatna, dostupna za sve), svjetovnost (odvojena od Crkve i vjere), jedinstvenost (jednaka za sve) i pismenost na materinskom jeziku. Prema ovom nastavnom planu i programu trajanje školske godine bilo je predviđeno na 35 tjedana. Novi nastavni plan i program bio je izrađen na temelju maksimalnog nastavnog plana i programa ZAVNOH-a od mjeseca rujna 1943. godine i svibnja 1944. godine, kao i sugestija savjetovanja prosvjetnih radnika iz Slavonije, Moslavine i Gline. Po ovom novom nastavnom planu i programu, nastava u osnovnoj školi traje četiri godine (vidi tablicu 12. str. 49). Navedeni broj sati se mogao smanjiti prema prilikama pojedinog kraja, a isto tako mogao se i povećati. Odluku o tome donosili su okružni prosvjetni odjeli uz suradnju kotarskih prosvjetnih odjela. Potreba za udžbenicima bilo je izdana u dan sve veća. Trebalo je pristupiti izdavanju nove početnice. Prva početnica je izrađena u Livnu 1942. godine, druga je tiskana u jesen 1944. godine. Druga polovica 1944. godine bila je odlučna za stanje školstva i prosvjete na oslobođenom teritoriju Hrvatske.³⁸ Školska godina na oslobođenom području Hrvatske 1944/45. počela je normalno. Gotovo sve osnovne škole počele su raditi po novom nastavnom planu i programu. Sve veći broj srednjih škola bio je otvoren tijekom ovog perioda. Naročito veliki broj srednjih škola djeluje u Slavonskoj i Zagrebačkoj oblasti. Za njih je Prosvjetni odjel ZAVNOH izradio nastavni plan i program. Bio je to već sada nastavni plan i program za potpunu srednju školu. U uputama uz svoj nastavni plan i program naglašeno je da se ukidaju sve građanske škole i da se pretvaraju u niže razrede gimnazije. Istovremeno, bilo je naglašeno da se ukidaju i zatvaraju sve privatne škole (vidi tablicu 13. str. 49). Uz nastavni plan i program date su upute o rukovođenju školom, sastancima i sjednicama nastavničkog zbora, o ocjenjivanju, vladanju i uspjehu učenika, o radu i koordinaciji rada uprave škole s mladenačkom organizacijom.³⁹ Sličan je

³⁸ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 400-401

³⁹ Zbornik, Nikola Barić, str. 142-143

nastavni plan i program napravljen i za gimnaziju, samo s manjim brojem sati za neke predmete. Prema nastavnom planu i programu za gimnaziju nije bilo predviđeno polaganje male mature, a za maturalni ispit doneseno je rješenje kasnije. Vjeronauk su imali samo u prva četiri razreda.

Nezavisna Država Hrvatska kapitulirala je u svibnju 1945. godine, ali već prije na području nastala nova država Federalna Država Hrvatska. Vlada Federalna Država Hrvatske preuzela je funkciju vrhovne vlasti nad cijelom Hrvatskom, a od srpnja 1945. počeo je djelovati Hrvatski Sabor.

4.1 Partizanske početnice u Hrvatskoj

4.1.1 Livanjska početnica

Prva početnica, stvorena u NOB, nosi naslov: Početnica za narodne osnovne škole na području Livanjskog okruga.⁴⁰ (vidi sliku 10. str. 56). Naziv je ispisan pisaćim strojem na sredini papira koji je predstavljao omot. Početnica je imala 44 stranice teksta, na početku je imala i portret Josipa Broza Tita. Pisanka je imala 31 stranicu, a čitanka 13 stranica. Početnica je najprije pisana olovkom i tintom, a kasnije pisaćim strojem, crteži su crtani rukom. Kopiranje je jednobojno, u crnoj boji, na papiru standardnog formata A4.

Zahvaljujući preciznim pisanim tekstovima i izjavama glavnih autora ove početnice, možemo točno znati kako je, u kakvim uvjetima nastao ovaj, prema dosadašnjim istraživanjima najstariji udžbenik rađen na oslobođenim teritoriju tijekom NOB.⁴¹ Komandant livanjskog područja Vice Buljan pozvao je grupu prosvjetnih radnika da se s njima dogovori oko otvaranja škola i tečajeva. Također, ustanovili su kako nije dobro upotrebljavati stare udžbenike i kako je vrijeme za izradu novih privremenih udžbenika za pisanje i čitanje. Za izradu početnica bili su zaduženi Cela Čabo i Nijaz Alikadić. Posao nije uopće bio tako jednostavan i lagan. Početnica je bila u sva četiri primjerka dovršena dva - tri dana prije Nove godine 1943., i odmah je jedan primjerak poslan u Agitprop Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za Dalmaciju. Za naziv prve početnice bilo je nekoliko prijedloga, pa je čak i nakon objavljivanja zvana drugačije nego što je stajalo na koricama.⁴² Na početku kada je poslana u škole i tečajeve na području Livna zvala se " *Partizanska*

⁴⁰ Praznik, Branko, *Partizanske početnice u Hrvatskoj*, Školske novine, Zagreb 1983. str.11

⁴¹ Isto, str. 13

⁴² Isto, str. 16

abecedarka ", poslije "*Partizanska početnica*" da bi na kraju se nazvala "*Početnica za narodne osnovne škole na području Livanjskog okruga*".

Na 30 stranica obrađena su sva slova abecede, a na 41. strani je tablica abecede s paralelno iskazanim velikim tiskanim i velikim pisanim slovima. Uz svako slovo je u gornjem lijevom dijelu stranice, u okviru 4,5 x 4,5 cm, jednostavan crtež nekog predmeta ili znak koji asocira na to slovo. Crteži su bili jednostavni i prepoznatljivi za to slovo. Naravno ispod slike bio je napisan i mali tekst o toj slici. Naravno kroz slova su im htjeli usaditi i partizanska obilježja. Na primjer slovo P, na slici je nacrtan partizan s puškom u ruci i trorogom kapom, i ispod slike tekst "Mi smo mali partizani, svi poštteni i pravedni nas našoj se bore strani", i tako s ostalim slovima.

Tekstovi za čitanje obuhvaćaju 13 stranica početnice. Na prvih šest naslovi 18 tekstova pisani su rukom, a ostali naslovi pisani su pisaćim strojem. U ovom djelu nema ni jedan crtež.⁴³ Naravno kad je riječ o tematici, pisano je o partizanima, pionirima, NOB-u i saveznicima (Staljinu). Najbrojniji su prilozi o pionirima i njihovu odnosu prema NOB-u.

Ova početnica uređena je s mnogo truda, pažnje i znanja. S obzirom na činjenicu da je objavljena kao prva početnica NOB-a, ona dobiva istaknuto i počasno mjesto u ukupnoj udžbeničkoj literaturi namijenjenoj odgoju novih generacija, u duhu NOB i socijalističke revolucije.

4.1.2 Slunjska početnica

Na naslovnoj strani je crtež dječaka - pionira koji bos i oskudno odjeven, ali s partizanskom trorogom kapom i petokrakom zvijezdom na glavi, stoji s knjigom u ruci ispred porušenog sela (vidi sliku 11. str. 57).⁴⁴ Naslov na prvoj strani glasio je "*Početnica*", godina izdanja navedena je 1944. godine. Inicijativu za izradu Slunjske početnice dala je Vlatka Babić, učiteljica iz Crikvenice, članica Inicijativnog i Izvršnog odbora ZAVNOH-a, povjerenica i pročelnica Prosvjetnog odbora ZAVNOH-a, autori početnice su: Đuka Kosak i Martin Puštek, a autor ilustracija je Petar Šimaga. Početnica ima 76 stranica, od toga pisanka 46 stranica, a čitanka 30 stranica. Napravljena je u 625 primjeraka, rađena je rukom i pisaćim strojem na matricama, a zatim umnožavana na ciklostilu, u crnoj boji.

O uvjetima i okolnostima u kojima je nastajala Slunjska početnica ili ZAVNOH početnica nema puno dokumenata. U lipnju 1943. godine, u Otočcu, održano je Prvo

⁴³ Praznik, Branko, *Partizanske početnice u Hrvatsko*, str. 19

⁴⁴ Isto, str. 22

zasjedanje ZAVNOH-a, nakon toga počeo je s radom i Prosvjetni odbor ZAVNOH-a. Naravno on je bio zadužen unaprijediti školstvo i prosvjetu i napraviti nova početnicu. Novu početnicu su počeli raditi u ljeto 1943. godine. U dogovoru o koncepciji početnice trebalo je utvrditi sadržaj, metodu, početnički i čitalački dio. Sadržaj zna se, narodnooslobodilačka borba, tekstovi iz partizanskih listova, te narodne i umjetničke književnosti naših naroda.⁴⁵ Uz mnogo truda, pažnje, sposobnosti i požrtvovanja sastavljena je, napisana, ilustrirana i na matricama izrađena prva ZAVNOH-ova Početnica. Taj rad je završen polovicom studenoga 1943. godine u Otočcu, ali faza umnožavanja nije bila dovršena radi neprijateljske ofenzive. U toku svibnja 1944. godine početnica je konačno mogla biti poslana svim okružnim i oblasnim Narodnooslobodilačkim odborima na području Hrvatske, s preporukom da je, ako ikako mogu, umnože za svoj teren.⁴⁶ Naravno da je broj primjeraka bio premalen za sve veći broj škola i učenika.

Cijela ova početnica, bila je drugačija nego prijašnja, pa umjesto dva ima tri dijela: prvi dio sadrži uobičajenu pisanku (do 46. stranice), drugi dio sadrži obradu velikih slova u odgovarajućim čitalačkim tekstovima (od 47. do 62. stranice), a treći dio ima uobičajeno čitalačko štivo (od 63. do 76. stranice). Novost ove početnice jest to što nema samo čisti slovni tekst za svako slovo, već se između obrade pojedinih slova nalaze i odabrani tekstovi, stihovi ili proza. Uz svako slovo nalazi se i crtež, vezan uz to slovo. Tekstovi su vezani uz partizane i njihova obilježja.

Završni dio početnice je čitanka koja ima 14 stranica. Ima 35 priloga, podijeljenih u dvije skupine: o NOB-u i događajima u ostalom životu i radu.

Slunjska je početnica, stoga, vrijedno ostvarenje, prvenstveno u sferi udžbeničke literature za osnovne narodne škole, ali i sa širim i trajnijim značenjem.⁴⁷

4.1.3 Istarska početnica

Na naslovnoj strani Istarske početnice u prvom planu nalazi se pionir s titovkom na glavi i s knjigom u uzdignutoj desnoj ruci, nasmijana lica, sretan što je dobio svoju prvu knjigu. Pionir je bos, stoji na zemlji ispred potoka, u pozadini su šuma i selo, iznad njega lete ptice, a iza oblaka se pojavljuje sunce (vidi sliku 12. str. 57).⁴⁸ Naslov je tiskan na prvoj stranici i pisalo je " Početnica ". Autor početnice je Danica Švalba (Danjuša Staić - Švalba),

⁴⁵ Praznik, Branko, *Partizanske početnice u Hrvatskoj* str. 24-25

⁴⁶ Isto, str. 27

⁴⁷ Isto, str. 34

⁴⁸ Isto, str. 38

prosvjetna radnica, stručnu pomoć pružio je Luciano Bernardi–Megone, talijanski učitelj, a ilustracije u knjizi napravio je slikar Andro Lušičić. Izdavač Istarske početnice je Prosvjetni odjel Oblasnog NOO-a za Istru, a izašla je u listopadu 1944. godine. Imala je 45 stranica, pisana i crtana ručno te pisaćim strojem na matrici, a umnožavana je ciklostilom.

Situacija u Istri što se tiče hrvatskih knjiga nije bila sjajna, cijelo vrijeme su uništavane knjige na hrvatskom jeziku. Kada su otvorene narodne škole, tražile su se skrivene knjige, dobro su došli ratni brojevi " Pionira " i drugih partizanskih novina. Zato je Istri hitno trebala početnica. Kada je izašla Slunjska početnica, odmah su je poslali u Istru, ali tamo su trebali jednostavniju početnicu, koja bi bila ispunjena sa što više istarskih sadržaja. Izrada početnice bila je povjerena Danjuši Staić-Švalbi, cijenjenoj prosvjetnoj radnici, a rad na početnici započeo je sredinom svibnja 1944.godine. Tako je započeo izbor štiva i pjesama, a cilj je bio da na najjednostavniji način istarska djeca upoznaju abecedu hrvatskog jezika i što brže nauče čitati i pisati.⁴⁹ Istarska je početnica u listopadu 1944. godine bila dovršena i umnožena je u 2 040 primjeraka.

Pisanka je imala 30 stranica, za svako slovo po jednu stranu pisanog i crtanog teksta. Dosta stvari je preuzeto iz Slunjske početnice, tako i neki slogovi i pojedine riječi uz obradu slova. Početnica je imala jednostavne riječi kao primjer za neka slova, kako bi djeca lakše naučila.

Čitanka je imala 15 stranica, za razliku od ostalih čitanki u početnicama, u ovoj čitanci ima dosta i slika. U čitanci je bilo 18 priloga, ima najviše od svih početnica odabranih basni i poznatih priča.

Najveća vrijednost ove početnice je u tome što je bila prva knjiga napisana na materinskom jeziku u novim narodnim školama u Istri. Ova početnica je puno značila Hrvatskom narodu u Istri.

4.1.4 Viška početnica

Na naslovnoj strani je crtež pionira koji s knjigom u ruci sjedi na kamenu. Ispod crteža je naslov knjige, velikim tiskanim slovima: POČETNICA i, ispod toga godina izdanja (vidi sliku 13. str. 57).⁵⁰ Autori Viške početnice su: Miljenko Grubelić, učitelj, i Helena Gamulin, nastavnica, izdavač je Prosvjetni odbor ZAVNOH-a, izašla je krajem studenog 1944. godine.

⁴⁹ Praznik, Branko, *Partizanske početnice u Hrvatskoj*, str. 41

⁵⁰ Isto, str. 48

Početnica je imala 76 stranica, pisanka 34 stranice, a čitanka 42 stranice. Ova početnica tiskana je na latinici i ćirilici. Tiskana je u 80 000 primjeraka.

Nakon dolaska na Vis, Slunjska početnica je pokazana članovima Prosvjetnog odjela NOO-a Dalmacije, a oni su izrazili neslaganje s tim da se ta početnica tiska.⁵¹ Nisu bili zadovoljni s gradivom o NOB-u i partizanima, kojeg je bilo premalo. Odlučili su napraviti Višku početnicu, a taj teret na leđa preuzeo je Miljenko Grubelić. Početnica je izašla krajem studenog 1944.godine, i dobro je došla osnovnim školama, brojnim učenicima i učiteljima na velikom oslobođenom teritoriju.

Viška početnica je rađena metodom odvojenog učenja velikih i malih tiskanih slova, dok je učenje pisanih slova dobilo usputni karakter.⁵² Na prvoj stranici početnice, je riječ TITO, uz crtež grupe pionira koji gledaju portret Tita na slici. Uz obradu svih 30 slova nalaze se crteži.

U završnom djelu Viške početnice, namijenjenom čitanju, nalaze se 24 priloga, 22 priloga se odnosi na NOB, a samo 2 imaju opće patriotsko značenje. Ova početnica ima izrazito malo stihova.

Viška početnica u svakom pogledu predstavlja napredak u izradi partizanskih početnica u toku NOB-a. Donijela je dosta novih sadržaja i novih metodičkih postupaka i rješenja te je bila više prilagođena potrebama sve razvijenijeg školstva na sve većem oslobođenom teritoriju.⁵³

4.1.5 Elšatska početnica

Elšatska početnica u gornjem djelu naslovne strane ima stiliziran crtež šatora i kuća, što simbolizira zajedništvo domovine i izbjeglištva u kojem su se djeca našla, po sredini između kuća, uzdiže se jarbol s novom jugoslavenskom zastavom, a u pozadini sve snažno obasjava sunce (vidi sliku 14. str. 58).⁵⁴ Naslov početnice je " Početnica " napisan velikim tiskanim slovima. Sastavljači početnice su bili: profesor Pavao Valerijev i učitelji Veljko Škovrlj, Petar Ivčević, Dinko Motušić, Zlata Lušić itd., ilustraciju slika izradila je Vojka Ružić. Izdavač je bio Prosvjetni odjel Centralnog odbora izbjeglištva iz Jugoslavije u El Šatu, a izašla je krajem svibnja 1945. Početnica je imala 68 stranica, te je tiskana u 2 400 primjeraka.

⁵¹ Praznik, Branko, *Partizanske početnice u Hrvatskoj*, str. 55

⁵² Isto, str. 58

⁵³ Isto, str. 64

⁵⁴ Isto, str. 69

Elšatska početnica izrasla je iz potrebe novo organizirane osnovne škole u pustinjским uvjetima Sinaja. Našavši se u situaciji bez udžbenika, učitelji su sami i uz pomoć učenika, počeli izrađivati svoje početnice.⁵⁵ Tako su odlučili izraditi službenu početnicu. Početnica je izašla krajem svibnja 1945.godine, služila je djeci i odraslima pri svladavanju čitanja i pisanja.

Pisanka ima 30 stranica, za svako slovo po jednu stranicu. Svaki glas i slovo imaju određenu ilustraciju i tekst. Za razliku od svih ostalih početnica, ova početnica počinje slovom A, a ne kao ostale slovom I.

Čitanka ima 31 stranicu, u kojoj se nalazi 48 priloga, a prilozima su o pionirima, partizanima, teme o NOB-u, ima nekoliko priloga o školama u El Šatu koje su podignute itd.

Elšatska početnica je originalna i specifična početnica, prvenstveno je namijenjena djeci koja su živjela i učila u iznimnim okolnostima, potpuno im je sadržajno i idejno odgovarala.⁵⁶

5. Školstvo u vrijeme Socijalističke Federativne Republike Hrvatske (1945. – 1990.)

Bitna obilježja poslijeratnog razdoblja su: konstruiranje nove zajednice jugoslavenskih naroda, pretvorba privatnog u društveno vlasništvo, izgradnja jednopartijskog sustava, definiranje odnosa sa susjedima i traženje međuratnog položaja.⁵⁷ Po završetku Drugog svjetskog rata održani su parlamentarni izbori. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu 11. studenog 1945. godine Narodni front je pobijedio s 96% glasova, a Ustavotvorna skupština proglasila je 29. studenog 1945. godine *Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju*. Potpuna pobjeda naroda našla je svoj izraz u *Ustavu*, koji je izglasan u Ustavotvornoj skupštini 31. siječnja 1946. godine. Iste odredbe sadržava i Ustav Narodne Republike Hrvatske prihvaćen na sjednici Ustavotvornog sabora 18. siječnja 1947. godine.⁵⁸ Donošenje Ustava bilo je od dalekosežnog značenja i za izgradnju našeg školstva. Nakon završetka Drugog svjetskog rata naslijeđeni su različiti školski sustavi, jer za vrijeme Drugog svjetskog rata ostvarivani su različiti oblici školstva. Naravno prilike u poslijeratnom razdoblju bile su izrazito nepovoljne: uništen je veliki broj školskih zgrada, naslijeđen je prilično loš učiteljski kadar. Za vrijeme Drugog svjetskog rata mnogo je stradalo školskih prostora, posebno u selima. Potpuno je

⁵⁵ Praznik, Branko, *Partizanske početnice u Hrvatsko*, str. 72

⁵⁶ Isto, str. 79

⁵⁷ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 55

⁵⁸ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 425

spaljeno i uništeno 566 zgrada osnovnih škola, a djelomično je oštećeno 1555 zgrada osnovnih škola.⁵⁹ Nova vlast zacrtala je planove što želi promijeniti: 1. ukinuti (smanjiti) nepismenost, 2. produžiti obvezno obrazovanje i stvoriti jedinstvenu školu, 3. razviti različite oblike obrazovanja uz rad. Poslije oslobođenja, u zemlji u kojoj se pristupilo obnovi i izgrađivanju novog društvenog socijalističkog poretka i industrijalizacije, trebalo je čim prije podići općeobrazovnu razinu naroda i osposobiti kadrove za sve grane društvenog života. Nakon završetka Drugog svjetskog rata početno školstvo organizirano je kao četverogodišnje i radilo je i dalje prema nastavnom planu i programu iz 1944. godine.

Rad četverogodišnjih osnovnih škola u Hrvatskoj započeo je poslije oslobođenja u vrlo teškim uvjetima, puno škola bilo je porušeno, popaljeno ili oštećeno u ratu. Naravno slijedećih godina pristupilo se obnovi tih zgrada ili izgradnji novih. Za vrijeme rata mnoga su djeca zaostala u školovanju, pa su za njih otvarali tako zvana *osnovni tečajevi*. Kada je uvedeno sedmogodišnje školovanje povučen je izvjestan broj učitelja iz osnovnih škola u sedmoljetke.⁶⁰ U osnovnim školama prvo se radilo po nastavnom planu i programu iz 1944. godine, ali Ministarstvo prosvjete je u siječnju 1946. godine izdalo "*Privremeni nastavni plan i program za osnovne škole*". Nastavni plan i program je sadržavao tri varijante: normalni, minimalni i nastavni plan za manjine (vidi tablicu 14. str. 50). Povijest se učila od trećeg razreda, dva puta tjedno, a od četvrtog razreda 3 sata tjedno. Udžbenika nije bilo u osnovnim školama, već su se koristile početnice tiskane u vrijeme rata. Do 1947. godine izašle su čitanke, tako da su škole imale udžbenike.

Brzi napredak naše zemlje, naročito odlučan prijelaz na industrijalizaciju s prvim petogodišnjim planom, utjecao je da je Sabor NR Hrvatske donio krajem 1946. godine *Zakon o sedmogodišnjem školovanju*.⁶¹ Sedmogodišnja škola u praksi ostvarivala se na dva načina: postupnim prerastanjem četverogodišnjih škola u sedmogodišnje i transformiranjem nižih gimnazija u trogodišnje i njihovim spajanjem s četverogodišnjim školama u sedmogodišnje. Uz sedmogodišnje škole i dalje postoje niže gimnazije koje su u vertikalnom nastavljanju obrazovanja bile perspektivnije (vidi tablicu 15. str. 51).⁶² Naravno za novu sedmogodišnju školu trebalo je donijeti nove ili prilagoditi stare nastavne planove i programe. 1947/48. godine donesen je *Nastavni plan i program za niže gimnazije i sedmogodišnje škole*, a 18. kolovoza 1948. godine donesen je *Nastavni plan i program za više razrede sedmogodišnje škole i niže razrede gimnazije*. Nije svugdje došlo do odobravanja sedmogodišnje škole, u

⁵⁹ Skupina Autora: *Trideset godina naše pedagogije i školstva*, Pedagoški književni zbor, Zagreb 1971. str. 58

⁶⁰ Isto, str. 436-437

⁶¹ Isto, str. 59

⁶² Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 57

gradovima bilo je otpora, ali bez obzira na to, zanimanje za sedmogodišnje školovanje je raslo i bilo relativno veliko. Naravno, morale su se raditi nove školske zgrade, narodna vlast je to rješavala uz pomoć prosvjetnih radnika i naroda. Broj učenika u višim razredima sedmogodišnjih škola rastao je naglo, a broj nastavnika mnogo sporije.

Broj stručnih škola, nižih i srednjih, zatečenih u trenutku oslobođenja cijele zemlje, nije ni izdaleka odgovarao stvarnim potrebama. Već u periodu obnove, a naročito poslije donošenja Petogodišnjeg plana, stručne škole počele su se brže razvijati. Godine 1946. na svakih pet učenika gimnazije dolazio je samo jedan učenik stručne škole. Do godine 1950. odnos broja učenika u stručnim školama prema broju učenika u ostalim srednjim školama radikalno se promijenio.⁶³ Ali, povećanje broja nižih stručnih škola dovelo je do različitih problema, jedan od njih bio je premalen broj školskih zgrada i nedostatak nastavnika.

Nedovoljan broj učitelja za osnovne škole i niže razrede sedmogodišnjih škola predstavljao je jedan od najvećih problema našeg školstva. Nakon rata počelo je s radom 14 učiteljskih škola, pored tih škola organizirani su i učiteljski tečajevi. 1947. godine u NR Hrvatskoj podigao se broj učiteljskih škola na 17 i narednih godina se nije povećavao (vidi tablicu 16. str. 51). Nastava u učiteljskim školama izvodila se prema nastavnom planu koji se znatno razlikovao od predratnog plana za petogodišnju učiteljsku školu, u programu su bile izvršene promjene u duhu tekovina Narodno-oslobodilačke borbe. Kvaliteta nastave trpila je i zbog nedostatka udžbenika.⁶⁴

Brzi poslijeratni razvitak na svim poljima utječe da plenum Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije u prosincu 1949. godine daje inicijativu da se da sedmogodišnjeg obaveznog školovanja prijeđe na osmogodišnje obavezno školovanje.⁶⁵ U rezoluciji Plenuma postavlja se na prvom mjestu kao cilj odgoja "Odgajati u školama novog, slobodnog i odvažnog socijalističkog čovjeka, čija su shvaćanja široka i raznovrsna, kome su tuđi birokratizam i ukalupljenost misli". III. Plenum izjasnio se za izgrađivanje jedinstvenog i elastičnog školskog sistema u kome će se obavezno školovanje postepeno produživati. Naravno ove stavove zauzeo je i CK KP Hrvatske. Prijelaz na osmogodišnje školovanje bio je postupan i različit: četverogodišnje škole postepeno prerastaju u osmogodišnje, ukida se niža gimnazija koja se priključuje u sastav osmogodišnje škole.⁶⁶ Na osnovi svega ovoga Sabor NR Hrvatske je 27. studenoga 1951. godine donio "Zakon o osnovnim školama", nacrt Zakona prije toga bio je na javnoj diskusiji, ovo je prvi zakon o školama u Jugoslaviji. Prema

⁶³ Dragutin Franković i dr., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, str. 447-448

⁶⁴ Isto, str. 452

⁶⁵ Skupina Autora: *Trideset godina naše pedagogije i školstva*, str. 60

⁶⁶ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, str. 59

Zakonu, škola traje osam godina, škole su društvene ustanove, nastavnici su društveni radnici koji su dužni odgajati djecu i mladež u duhu socijalističke revolucije, školom upravlja nastavnički zbor, odnosno upravitelj. Osmogodišnje školovanje ostvaruje se kroz: osmogodišnje, šestogodišnje, četverogodišnje i u četiri razreda niže gimnazije, s perspektivom postanka osmogodišnjeg školovanja. Budući da se osmogodišnje škole nisu mogle otvarati u većem broju jer nije bilo potrebnih uvjeta, otvarale su se brzim tempom narodne šestogodišnje škole, jer za njih nije bilo nekih većih ograničenja.⁶⁷ (vidi sliku 15. str. 58) Za potrebe organizirane osmogodišnje škole, u nekoliko navrata, bili su doneseni nastavni planovi i programi, 1952. objavljen je *Nastavni plan i program za šestogodišnje škole*, a 1954/55. na snagu je stupio *Nastavni plan i program za četverogodišnje, šestogodišnje niže razrede gimnazije i potpunu osnovnu školu*.⁶⁸ Šestogodišnje škole su se brzo širile i sve ih je više bilo. Ali, kako je broj šestogodišnjih škola u selima rastao, tako se s vremenom razmišljalo o produženju škole na 7 i 8 godina. Definitivno napuštanje šestogodišnjeg školovanja i prelazak na osmogodišnje školovanje počinje 1954/55. godine. Naravno ovaj proces se nije mogao obavljati istovremeno u svim mjestima, jer su pojedina mjesta razlikovala po uvjetima, nedostatku učenika ili učitelja, nastavnika, jer puno nastavnika nije bilo dobro školovano, nisu imali stručnosti. Postojale su dvije vrste osmogodišnje škole: tip A) narodna osmogodišnja škola i tip B) narodna osnovna osmogodišnja škola – ova škola nije imala stručne učitelje i djeca iz nje nisu mogli upisati gimnaziju. U školskoj godini 1955/56. provodilo se obavezno školovanje u 3 569 škola u NRH, koje je polazilo 467 588 obveznika.

Razvoj školstva u Hrvatskoj poslije 1953. godine bio je usko povezan s organiziranim radom na reformi školskog sistema u cijeloj zemlji. Prvi korak u tome bilo je osnivanje Komisije za reformu školstva koju je imenovala Savezna narodna skupština 16. prosinca 1954. godine. Ta je komisija izradila "Prijedlog sistema obrazovanja i vaspitanja u FNRJ" na osnovi kojeg je izrađen *Opći zakon o školstvu*, koji je donio Savezno vijeće Savezne narodne skupštine 25. lipnja 1958. godine. Sve republike trebale su uskladiti ovaj zakon sa svojima. Sabor NR Hrvatske je 6. srpnja 1959. donio Zakon o osnovnoj školi, te se ukida podjela na A i B tip škole. Bitne karakteristike osnovne škole su, prema Zakonu o osnovnoj školi ove: obvezno školovanje traje 8 godina i obuhvaća mladu generaciju od 7. do 15. godine života, osnovna škola je jedinstvena i zajednička za cjelokupnu mladu generaciju, osnovna škola je općeobrazovnog karaktera i ima zadatak da pruži što solidnije osnove suvremenog općeg

⁶⁷ Skupina Autora: *Trideset godina naše pedagogije i školstva*, str. 61

⁶⁸ Isto, str. 59

obrazovanja, osnovna je škola zavod za svestrani odgoj mlade generacije, a ne samo učilište.⁶⁹ (vidi sliku 16. str. 59). Brzu i dinamičnu transformaciju obaveznog četverogodišnjeg školovanja u osmogodišnje školovanje pratilo je i brzo donošenje nastavnih planova i programa. Krajem pedesetih godina završena je vanjska organizacija obaveznog osmogodišnjeg školovanja strukturiranog prema modelu četiri godine razredne nastave i četiri godine predmetne nastave, kao što je i danas.⁷⁰

Poslije Drugog svjetskog rata dolazi do dinamičnog razvoja visokog školstva u Hrvatskoj. Dio tadašnjih fakulteta odvajaju se i tako nastaju novi fakulteti.⁷¹ Iz Filozofskog fakulteta u Zagrebu, izdvajaju: Farmaceutski i Prirodoslovno- matematički. I na drugim fakultetima se dosta događalo, tako i na Tehničkom fakultetu, on je 1956. godine podijeljen na Arhitektonsko–građevinsko-geodetski, Strojarsko-brodograđevni i Kemijsko–prehrambeno-rudarski. Reorganizacijom ovih fakulteta nastali su novi fakulteti: Arhitektonski fakultet, Fakultet elektronike i računalstva, Fakultet kemijskog istraživanja tehnologije, Fakultet prometnih znanosti, Fakultet strojarstva i brodogradnje, Geodetski fakultet, Građevinski fakultet, Geotehnički fakultet u Varaždinu, Grafički fakultet itd. Godine 1947. je Viša ekonomsko-komercijalna škola transformirana u Ekonomski fakultet. Između 1973. i 1975. godine formiraju se tri nova sveučilišta: u Rijeci (1973.), Splitu (1974.) i Osijeku (1975.).

Prerastanjem obaveznog školovanja u osmogodišnje, javlja se velika potreba za stručnim kadrom za rad u predmetnoj nastavi. Dvije više pedagoške škole nisu mogle osigurati potreban broj stručnog učiteljskog kadra. Nakon završenih reformi, reforme su se kretale u pravcu uvođenja visokoškolskog obrazovanja učitelja.⁷² Zbog reformi, učiteljske škole prestaju s radom 1960. godine, a umjesto njih se uvodi dvogodišnji studij na pedagoškim akademijama. Za upis na pedagoške akademije, trebalo je završiti potpuno četverogodišnje srednje obrazovanje, u pravilu gimnaziju. U gimnazijama je bio pedagoški smjer koji je osigurao prednost pri upisu u pedagoške akademije. Za potrebe predmetne nastave studirala su se dva srodna predmeta. Učitelji su se za rad u srednjim školama pripremali na fakultetima. Osjeća se nedostatak dvogodišnjeg školovanja, pa se akademije transformiraju u četverogodišnje pedagoške fakultete 1978. godine. U pedagoškim fakultetima organiziran je četverogodišnji studij za potrebe učitelja predmetne nastave osnovne škole i za profesore srednjih škola. Istovremeno na dvogodišnjem studiju pripremali

⁶⁹ Emerik Munjiza, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, str. 64

⁷⁰Isto, str. 63

⁷¹ Isto, str. 101

⁷² Isto, str. 102-103

su se učitelji za rad u razrednoj nastavnoj osnovne škole (vidi tablicu 17. str. 51). Iz ove tablice vidimo da se na pedagoškoj akademiji metodika nastave povijesti slušala 1976/77. i da je bila potreba za nastavnicima povijesti. Četverogodišnje obrazovanje učitelja razredne nastave počinje od 1992/93. akademske godine.

5.1 Školstvo nakon Ustava iz 1974. godine

1974. godine izvedena je reforma cjelokupnog školstva. U osnovnu školu uvedeni su različiti oblici nastave (redovna, produžna, dopunska, dodatna, izborna i druge), slobodne aktivnosti učenika, ueničke organizacije i uenička društva. Osnovne škole bile su organizirane kao: samostalne osnovne škole s učenicima od I. do VIII. razreda, centralne (matične) škole su razvijene osnovne škole (I. - VIII. razreda u čijem su sastavu manje razvijene područne škole s učenicima od I. do IV. razreda, ali i s učenicima od I. do VIII. razreda.) i područne škole i male škole najčešće s četiri početna razreda, dok stariji učenici pohađaju nastavu u centralnoj školi.⁷³ Školske zgrade se grade drugačije i puno su funkcionalnije.(vidi sliku 17. str. 59)

Radikalna srednjoškolska reforma počela je poslije 1974.godine, imala je ambiciju potpunog ukidanja dualizma u školstvu i stvaranja jedinstvene opće srednje škole. U reformi se ukidaju sve srednje škole i stvaraju jedinstveni Centri usmjerenog obrazovanja.⁷⁴ U svim centrima prve dvije godine su programski iste: svi učenici uče po istom nastavnom planu i programu koji se zove zajedničke opće osnove. Intencija ukidanja dualizma bila je u dizanju opće obrazovanosti na gimnazijsku razinu za sve polaznike srednjih škola. Prve dvije godine zajedničkih i općih osnova trebali su osigurati znanja ukupnoj generaciji, a u trećoj i četvrtoj godini obrazovanje je bilo diferencirano po strukama - zanimanja. Umjesto općeg podizanja obrazovanja i znanja, došlo je do njegovog srozavanja čak i u gimnazijama. Naravno, već osamdesetih godina 20. stoljeća kritički se analiziraju rezultati prethodne reforme i poduzimaju mjere korekcije, napušta se pripremna i završna faza. Prema novom prijedlogu uvodi se obrazovanje za struku već od prve godine školovanja.

Nakon smrti predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Josipa Broza Tita 1980. godine, u Jugoslaviji je došlo do problema između svih republika u Federaciji. 1990. godine je došlo do rata na prostoru SFRJ-a, tako i u Hrvatskoj. Hrvatska je

⁷³http://freezg.htnet.hr/I_os_Vrbovec/Monograf%20na%20Webu/Povijest%20skole%20Vrbovec/povjest.html (27. svibnja 2013.)

⁷⁴ Emerik Munjiza, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, str. 89

postala slobodna država nakon izbora 1990. godine. 8. listopada 1991. godine raskida sve državnopravne veze sa dosadašnjom SFRJ.

6. Školstvo u vrijeme Republike Hrvatske (1990.)

Demokratske promjene devedesetih godina osjećaju se i na području školstva. Donose se novi nastavni planovi i programi. Pišu se novi udžbenici i priručnici. U školski sustav se vraćaju privatne i alternativne škole (Waldorfska škola, Montessori škola), vjerske škole dobivaju pravo javnosti i izjednačavaju se s državnim školama.⁷⁵ Prije nego što je donesen zakon, htjelo se promijeniti sustav školovanja, da se uvede devetogodišnji ili desetogodišnji sustav školovanja po modelu 3+3+3+1 ili 6+3+1, ali na kraju su ostali pri osmogodišnjem školovanju. Hrvatski sabor je izglasao 28. prosinca 1990. godine „*Zakon o osnovnom školstvu*”

ZAKON

o osnovnom školstvu

I. OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Ovim zakonom uređuje se djelatnost osnovnog školstva kao dio jedinstvenog sustava školstva

Članak 2.

Svrha je Osnovnog školstva da učeniku omogući stjecanje znanja, pojmova, umijeća, stavova i navika potrebnih za život i rad ili daljnje školovanje

Članak 3

Osnovno školovanje traje najmanje osam godina

Osnovno školovanje obvezno je za svu djecu, u pravilu, od šeste do petnaeste godine života

Članak 5.

Osnovno školovanje ostvaruje se na temelju nastavnog plana i programa

Članak 9.

Nadzor nad provođenjem odredaba ovoga zakona obavlja Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske

⁷⁵ Emerik Munjiza, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, . str. 66

II. POTREBE I INTERESI DRUŠTVA U OSNOVNOM ŠKOLSTVU

Članak 10.

Odlukom se utvrđuje: 1. broj učitelja, stručnih suradnika i drugih radnika, njihovo permanentno usavršavanje i uvjeti njihovog rada, 2. plaće radnika osnovne škole najmanje u visini utvrđenoj Zakonom i kolektivnim ugovorom, 3. školovanje darovitih učenika i učenika u umjetničkim programima, 4. školovanje djece na jezicima narodnosti, 5. školovanje djece s teškoćama u razvoju, 6. prijevoz učenika koji stanuju u naseljima udaljenim od škole, u skladu s odredbama Zakona, 7. prehrana učenika, 8. osiguranje neophodnog prostora, opreme i nastavnih pomagala, 9. rad vježbaonica za studente nastavnčkih fakulteta, 10. rad eksperimentalnih osnovnih škola, 11. informacijski sustav važan za osnovno školstvo u cjelini, 12. djelatnost organizacija i institucija koji su od interesa za osnovno školstvo u cjelini.

III. DJELATNOST OSNOVNOG ŠKOLSTVA

1. Položaj, osnivanje i prestanak osnovne škole

Članak 16.

Osnovnu školu mogu zajednički osnovati dvije ili više skupština općina.

Članak 18.

Osnovna škola može se osnovati kada je programom razvoja djelatnosti osnovnog školstva utvrđena potreba osnivanja osnovne škole

2. Nastavni plan i program, te organiziranje nastave

Članak 24.

Nastavni plan i program donosi Ministarstvo prosvjete

Članak 25.

Odgov i školovanje djece u izvanškolskim aktivnostima sastavni su dio osnovnog školovanja

Članak 40.

Nastava u osnovnoj školi izvodi se u pet radnih dana tjedno

Članak 41.

Školska godina počinje 1. rujna, a završava 31. kolovoza naredne godine. Školska godina organizira se po obrazovnim razdobljima. Tijekom školske godine učenici imaju pravo na zimski, proljetni i ljetni odmor

Članak 51.

Ocjena učenika u pojedinim nastavnim predmetima utvrđuje se kao: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2) i nedovoljan (1). Sve su ocjene osim ocjene nedovoljan (1) prolazne

IV. ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA SKRB UČENIKA

Članak 66.

Osnovne škole, a posebno učitelji i stručni suradnici, dužni su voditi brigu o zdravstvenom stanju učenika i o tome obavještavati organizacije zdravstva i roditelje odnosno staratelje

Članak 69.

Osnovne škole dužne su organizirati prehranu za učenike dok borave u školi

V. UČITELJI I STRUČNI SURADNICI

Članak 71.

Nastavni rad u osnovnoj školi obavljaju učitelji i stručni suradnici koji pored općih uvjeta: 1. imaju odgovarajuću stručnu i pedagošku spremu prema odredbama ovoga zakona i drugih propisa; 2. mogu izvoditi nastavu na hrvatskom jeziku; 3. ispunjavaju zdravstvene uvjete potrebne za izvođenje nastave; 4. imaju položen stručni ispit. Ispunjenje uvjeta iz stavka 1. ovoga članka utvrđuje školski odbor

Članak 73.

Nastavu od prvog do osmog razreda izvode učitelji.

Članak 74.

Stručni suradnici u osnovnoj školi su pedagog, psiholog, defektolog, zdravstveni radnik, socijalni radnik i knjižničar

VI. OSNOVNO ŠKOLOVANJE ODRASLIH

Članak 83.

Osnovno školovanje odraslih ostvaruje se prema posebnom planu i programu koji donosi Ministarstvo prosvjete

VII. UPRAVLJANJE ŠKOLOM

Članak 86.

Osnovna škola ima statut. Statut osnovne škole donose radnici škole referendumom

Članak 87.

Osnovnom školom upravljaju ravnatelj škole i školski odbor

Članak 88.

Za ravnatelja osnovne škole može biti izabrana osoba koja ispunjava uvjete za učitelja ili stručnog suradnika

Članak 91.

Stručni organi u osnovnoj školi jesu: učiteljsko vijeće, razredno vijeće i razrednik

IX. KAZNENE ODREDBE

X. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE ⁷⁶

Ovaj zakon je bio dopunjen 31. ožujka 1993. godine " *O proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom školstvu* ", zakon je još jednom bio izmijenjen 23. siječnja 1996. godine.

Devedesetih godina 20. stoljeća u samostalnoj Republici Hrvatskoj reformira se srednjoškolski sustav. U srednjoškolski sustav vraćaju se gimnazije. Otvaraju se u većem broju klasične gimnazije. Vraćena je mogućnost otvaranja privatnih škola, pa čak i privatnih alternativnih škola. Stručne škole dijele se na trogodišnje i četverogodišnje. U trogodišnjim školama osposobljavaju se obrtnici za vlastite i društvene potrebe. U četverogodišnjim školama osposobljava se tehnički kadar iz različitih područja rada. Iz svih četverogodišnjih škola postoji formalna mogućnost nastavka obrazovanja, pri čemu gimnazije i dalje zadržavaju prednost.(vidi sliku 18. str. 60)⁷⁷ Hrvatski sabor je 28. ožujka 1992. godine donio " *Zakona o srednjem školstvu* " .

ZAKON o srednjem školstvu

I. OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Srednje školstvo je djelatnost kojom se nakon završetka osnovnog školovanja omogućava stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja.

Članak 2.

Djelatnost srednjeg školstva obavljaju srednjoškolske ustanove i druge organizacije pod uvjetima iz ovoga zakona. Srednjoškolske ustanove su srednje škole i učenički domovi

⁷⁶[http://cadial.hidra.hr/searchdoc.php?query=azbest&searchText=on&lang\(27. svibnja 2013.\)](http://cadial.hidra.hr/searchdoc.php?query=azbest&searchText=on&lang(27. svibnja 2013.))

⁷⁷ Emerik Munjiza, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije. str. 93

Članak 6.

Nadzor nad provođenjem odredaba ovoga zakona obavlja Ministarstvo prosvjete, kulture i športa

II. PROGRAMI SREDNJEG ŠKOLSTVA, NASTAVNI PLAN I PROGRAM, VRSTE SREDNJIH ŠKOLA, ORGANIZIRANJE NASTAVE

1. Programi srednjeg školstva

Programi srednjeg školstva su: programi za stjecanje srednje školske spreme, programi za stjecanje srednje stručne spreme. programi za stjecanje niže stručne spreme i programi osposobljavanja i usavršavanja

2. Nastavni plan i program

Članak 9.

Programi srednjeg školstva ostvaruju se na osnovi nastavnog plana i programa

3. Vrste srednjih škola

Članak 12.

Srednje škole, ovisno o vrsti nastavnog plana i programa su: gimnazije; strukovne škole; umjetničke škole

4. Organiziranje nastave

Članak 16.

Srednja škola na osnovi utvrđenog nastavnog plana i programa donosi godišnji plan i program rada

Članak 20.

Školska godina počinje 1. rujna a završava 31. kolovoza i ima tri odgojno obrazovna razdoblja

III. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE ODRASLIH

Članak 25.

Srednjoškolsko obrazovanje odraslih obuhvaća: programe za stjecanje školske ili stručne spreme koji se izvode prema posebnim nastavnim planovima i programima; programe prekvalifikacije; programe osposobljavanja i usavršavanja.

IV. PRAVNI STATUS, OSNIVANJE I PRESTANAK RADA SREDNJE ŠKOLE I UČENIČKOG DOMA

1. Srednja škola

Članak 29.

Osnivači i vlasnici srednjih škola su županije i Grad Zagreb. Osnivači i vlasnici srednjih škola u privatnom vlasništvu su domaće i strane pravne i fizičke osobe

2. Posebne odredbe o privatnoj srednjoj školi s pravom javnosti

Članak 36.

Srednja škola u privatnom vlasništvu koja se osniva i radi prema odredbama ovoga zakona je privatna srednja škola s pravom javnosti

3. Inozemna srednja škola

4. Učenički dom

Članak 40.

Učenički dom organizira smještaj i prehranu, odgojno obrazovni rad, kulturne i druge aktivnosti učenika. Djelatnost učeničkog doma dio je djelatnosti srednjeg školstva i s njom je programski povezana. Djelatnost učeničkih domova mogu obavljati i srednje škole.

V. UPRAVLJANJE SREDNJOM ŠKOLOM I UČENIČKIM DOMOM

Članak 48.

Za ravnatelja srednje škole može biti izabrana osoba koja: ima visoku stručnu spremu; ispunjava uvjete za nastavnika prema odredbama ovoga zakona i ima položen ravnateljski ispit

Članak 50.

Školski odbor ima od sedam do jedanaest članova. Školski odbor čine članovi koje: bira nastavničko vijeće iz reda nastavnika; biraju roditelji iz svojih redova; imenuje osnivač.

Članak 52.

Stručna tijela srednje škole su nastavničko i razredno vijeće

VI. UČENICI

Članak 56.

Status redovnog učenika stječe se upisom u srednju školu. Status redovnog učenika može se imati samo u jednoj srednjoj školi

Članak 60.

Učenik koji je stekao nižu stručnu spremu ima pravo stjeći srednju školsku ili stručnu spremu nastavljanjem obrazovanja ili polaganjem ispita.

Članak 70.

Učeniku se na završetku svakog razreda izdaje razredna svjedodžba

VII. NASTAVNICI

Članak 75.

Nastavnici u srednjem školstvu jesu: profesori, stručni radnici, stručni učitelji, odgajatelji i suradnici u nastavi

VIII. FINANCIRANJE SREDNJEG ŠKOLSTVA

Članak 87.

Republika Hrvatska, županije i Grad Zagreb donose programe javnih potreba u oblasti srednjeg školstva i osiguravaju sredstva za financiranje tih programa iz svog proračuna

Članak 89.

Sredstva za financiranje privatnih srednjih škola s pravom javnosti i internata osiguravaju osnivači

IX. KAZNENE ODREDBE

X. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE ⁷⁸

Ovaj se zakon prvi put izmijenio i dopunio kada i Zakon o osnovnom školovanju 31. ožujka 1993. godine " *O proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem školstvu* ", a drugi put je izmijenjen i dopunjen 10. srpnja 1995. godine.

U samostalnoj Republici Hrvatskoj u sustav Sveučilišta vraćen je Katoličko bogoslovni fakultet (1991.godine) koji je nezakonito isključen 1952. godine. U Hrvatskoj su osnovani i novi fakulteti: Hrvatski studij 1993. godine i više stručnih studija, u Osijeku je 1998. godine osnovan Medicinski fakultet. Suvremenim promjenama u visokoškolskom obrazovanju odvojen je znanstveni (sveučilišni) od stručnog (veleučilišnog) studija 1994. godine.

Devedesetih godina 20. stoljeća i obrazovanje učitelja za razrednu nastavu podiže se na četverogodišnju razinu. Navedeno obrazovanje izdvaja se iz pedagoških fakulteta osnivanjem samostalnih, visokih učiteljskih škola, koje su imale stručni studijski karakter.⁷⁹

U današnjem hrvatskom školskom sustavu djeluju privatne škole na svim razinama: osnovne, srednje, više i visoke škole. U okviru privatnih škola djeluju neke i alternativne kao što su. waldorfska, montessori i škola kreativnog izraza. Razvoj obaveznog školskog sustava u Hrvatskoj kroz povijest. (vidi sliku 19. str. 60) 1999. godine Ministarstvo znanosti,

⁷⁸[http://cadial.hidra.hr/searchdoc.php?query=Odluka+o+Popisu+voda+1.+reda&lang\(28.svibnja2013.\)](http://cadial.hidra.hr/searchdoc.php?query=Odluka+o+Popisu+voda+1.+reda&lang(28.svibnja2013.))

⁷⁹ Emerik Munjiza, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije. str. 109

Nastavni kurikulum - naziv je za nastavni plan i program po kojem predaju učitelji i profesori u hrvatskim školama

obrazovanja i športa donosi " *Nastavni plan i program za osnovne škole* " ili kako se od 1990. godine naziva, *Kurikulum*" od I. do VIII.razreda, nastavni plan i program je bio objavljen u Prosvjetnom vjesniku. Ciljevi su osnovne škole da učenika pouči pismenosti, računanju, komunikaciji i razumnom raspravljanju, kritičkom promatranju, razumijevanju međusobne ovisnosti ljudi i prirode, poučavanju znanstvenih i tehnoloških načela te općenito razumijevanju svijeta u kojem živi. Predmeti koje djeca imaju od I. do IV. razreda: hrvatski jezik, matematika, tjelesna kultura, priroda i društvo, vjeronauk, likovni, glazbeni, i u četvrtom razredu strani jezik. Predmeti koje djeca imaju od V. do VIII: razreda: hrvatski jezik, matematika, tjelesna kultura, priroda, vjeronauk, likovni, glazbeni, strani jezik, zemljopis, povijest, tehnička kultura i od VII. razreda umjesto prirode-biologija te kemija i fizika. Ovaj nastavni plan i program se održao sve do 2006. godine kad je izmijenjen i nadopunjen, te nastaje novi nastavni plan i program.

7. Zaključak

U diplomskom radu, pokušao sam objasniti kako se školovanje razvijalo od šezdesetih godina 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća. Nakon što sam završio s pisanjem diplomskog rada, shvatio sam da sam malo znao o razvoju školstva tj. znao sam samo neke osnove vezane uz školstvo. Stoga mi je drago što sam uzeo ovu temu za diplomski rad. Školovanje je veoma bitno, jedno od najvažnijih čovjekovih čimbenika u životu. Za ljude šezdesetih godina 19. stoljeća, školovanje nije bila najvažnija stvar, bile su im važnije neke druge stvari, ali već sto godina kasnije uvidjeli su njegovu važnost i dragocjenost. U današnje je vrijeme nezamislivo i nepojmljivo da dijete ne ide u školu, iako je donesen zakon koji nalaže obvezu završetka osmogodišnjeg osnovnog školovanja. Danas u Hrvatskoj, djeca teže što višem obrazovanju i edukaciji, jer su uvidjeli važnost školstva i obrazovanja, koje im omogućuje uspješan život i otvara mnoge poslovne prilike, ne samo u Hrvatskoj, već i u svijetu.

8. Prilozi

Tablica 1. Razvoj osnovnih škola u Građanskoj Hrvatskoj 1851. – 1872.

Godina	Broj škola	Broj sposobnih	Broj polaznika	%	Broj učitelja
1851.	229	55 383	16 440	29,6	265
1854.	288	43 368	21 165	48,6	319
1859.	391	77 682	34 682	44,6	
1863.	517	81 873	36 390	44,4	686
1871/72.	595	80 550	46 340	55,0	835

Tablica 2. Broj pučkih škola od 1874-1884.

Školska godina	Hrvatska		
	Javne	Privatne	Sve ukupno
1874.			673
1876.	679	49	728
1878.	673	45	716
1880.	673	37	710
1882.	675	41	716
1884.	686	33	719

Tablica 3. Broj pučkih škola od 1888.- 1903.

Školska godina	Javne opće	Javne vjerske	Privatne	Sve ukupno
1888.	1189	19	40	1248
1890.	1198	40	23	1261
1892.	1209	41	22	1272
1894.	1232	42	30	1304
1896.	1272	40	30	1342
1898.	1298	40	33	1371

1900.	1317	42	34	1393
1902.	1337	41	34	1412

Tablica 4. Nastavni plan za obvezne škole 1855.-1941.

Nastavni predmet	1855.	1847.	1888.	1929.	1933.
Nauka vjere	+	+	+	+	+
Materinski jezik: čitanje, pisanje, slovnica, vježba u govoru i pismu	+	+	+	-	-
Narodni (srpsko-hrvatsko- slovenski) jezik	-	-	-	+	+
Strani jezik	-	+	+	+	-
Računstvo i geometrijsko oblikoslovlje	+	+	+	+	+
Zemljopis	-	+	+	+	+
POVIJEST	-	+	+	+	+
Prirodopis, poznavanje prirode	-	+	+	+	+
Fizika, siloslovlje	-	+	+	-	-
Higijena, pouka o zdravlju	-	-	-	-	+
Krasopis, lijepo pisanje	+	+	+	+	+
Svjetovno i crkveno pjevanje	+	+	+	+	+
Gimnastika, tjelesno vježbanje	-	+	+	+	+
Gospodarstvo, praktična znanja	-	+	+	+	+
Ženski ručni rad	-	+	+	+	+
Risanje, crtanje	+	-	+	+	+
Sve ukupno nastavni predmeti	6	13	14	13	13

Tablica 5. Broj škola u Kraljevini SHS od 1921. – 1929. godine

Školska godina	Broj škola
1921/22.	6660
1924/25.	7203
1928/29.	7712

Tablica 6. Nastavni plan za osnovne škole iz godine 1926.

Predmet	I.r	II.r	III.r	IV.r	Sve ukupno
1. Vjeronauk	2	2	2	2	8
2. Srpsko-hrvatsko-slovenski jezik	7	7	7	7	28
3. Početna stvarna nastava	3	4	-	-	7
4. Zemljopis	-	-	2	2	4
5. Povijest Srba, Hrvata i Slovenaca	-	-	2	3	5
6. Račun s geometrijskim oblicima	4	4	4	4	16
7. Poznavanje prirode	-	-	3	3	6
8. Crtanje	1	1	1	1	4
9. Lijepo pisanje	1	1	1	1	4
10. Ručni rad – muški i ženski	2	2	2	2	8
11. Pjevanje	2/2	2/2	2/2	2/2	4
12. Gimnastika i dječje igre	2/2	2/2	2/2	2/2	4
Ukupno sati	22	23	26	27	98

Tablica 7. Nastavni plan za osnovne škole 1933. godine

Predmeti	Razred			
	I.	II.	III.	IV.
Nauka o vjeri s moralnim poukama	1	1	2	2
Narodni jezik	10	9	6	5
Zemljopis	-	-	2	3
Povijest	-	-	1	3
Poznavanje prirode i pouke o zdravlju	-	-	3	3
Račun s osnovima geometrije	5	5	4	4
Crtanje	-	1	1	1
Lijepo pisanje	-	1	1	1
Praktična privredna znanja i umijeća	-	-	3	3
Pjevanje	2/2	2/2	1	1

Tjelesno vježbanje po sokolskom sistemu	4/2	4/2	2	1
---	-----	-----	---	---

Tablica 8. Nastavni plan za učiteljske škole 1931. godine

Predmeti	Razred				
	I.	II.	III.	IV.	V.
Psihologija s logikom	-	-	4	-	-
Opća pedagogija	-	-	-	4	-
Povijest pedagogije	-	-	-	-	2
Metodika	-	-	-	2	2
Školski rad	-	-	-	4	6
Školska organizacija i administracija	-	-	-	-	1
Narodna ekonomija i osnovi sociologije	-	-	-	-	2
Vjeronauk	2	2	2	2	2
Narodni jezik	4	4	3	3	3
Strani jezik	3	3	3	3	2
Povijest	2	2	2	3	2
Zemljopis	2	2	2	-	1
Prirodopis	3	2	2	2	-
Kemija s tehnologijom	2	2	-	-	-
Fizika	3	3	3	2	-
Matematika	3	3	3	2	-
Higijena	-	-	-	-	2
Poljoprivreda i domaćinstvo	2	2	2	-	-
Pjevanje	1	1	1	1	1
Sviranje	2	2	1	1	-
Ručni rad	2	2	2	-	-
Gimnastika	2	2	2	2	2

Tablica 9. Broj studenata na fakultetima od 1928/29. do 1937/38.

Školska godina	Broj studenata
1928/29.	12 534
1931/32	14 693
1933/34	16 132
1937/38.	16 207

Tablica 10. Nastavna osnova za opće pučke škole iz 1943. u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Nastavni predmeti	1.razred	2.razred	3.razred	4.razred
Vjeronauk	2	2	2	2
Hrvatski jezik	6	6	5	5
Zavičajna obuka	6	6	-	-
Računstvo	4	4	4	5
Pjevanje	-	M3/2 ž2/2	2/2	2/2
Tjelovježba	-	M3/2 ž2/2	2	2
Ženski ručni rad	-	2	2	2
Poznavanje prirode	-	-	2	2
Gospodarstvo, kućanstvo	-	-	2(1)	2(1)
Risanje	-	-	1	1
Lijepo pisanje	-	-	1	1
Ukupno	18	21m 22 ž	26(25)	27(26)

Tablica 11. Maksimalni nastavni plan i program iz svibnja 1944. godine

Nastavni predmeti	1.razred	2.razred	3.razred	4.razred
1. Narodni jezik	5	5	4	4
2. Početna stvarna nastava	5	6	-	-
3. Zemljopis	-	-	4	4

4. Povijest	-	-	3	3
5. Prirodne znanosti	-	-	4	4
6. Higijena	-	-	1	1
7. Račun s geometrijom	5	5	4	4
8. Crtanje	1	1	1	1
9. Pjevanje	1	1	1	1
10. Gimnastika	1	1	1	1
11. Vjeronauk	1	1	1	1
Ukupno	19	20	24	24

Tablica 12. Nastavni plan i program iz listopada 1944.godine

Nastavni predmeti	1.razred	2.razred	3.razred	4.razred
1. Početna stvarna nastava	5	5	-	-
2. Hrvatski ili srpski jezik	5	5	4	4
3. Račun	5	5	4	4
4. Zemljopis	-	-	2	2
5. Povijest	-	-	2	2
6. Prirodne znanosti	-	-	3	3
7. Narodno gospodarstvo	-	-	1	1
8. Crtanje	-	-	1	1
9. Pjevanje	2/2	2/2	2/2	2/2
10. Tjelesni odgoj	2/2	2/2	2/2	2/2
11. Vjeronauk	1	1	1	1
Ukupno	18	18	20	20

Tablica 13. Nastavni plan za potpunu srednju školu iz studenog 1944.godine

Nastavni predmet	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
1. Hrvatski ili srpski jezik	5	5	4	4	5	4	4	4
2. Ruski jezik	4	3	3	5	3	3	3	3
3. Engleski jezik	-	-	-	-	4	4	3	3

4. Povijest Narodno oslobodilačkog pokreta	2	2	2	2	2	2	2	2
5. Zemljopis	3	3	3	3	3	3	3	-
6. Prirodopis	3	3	-	-	3	3	2	-
7. Kemija	-	-	3	2	-	-	2	2
8. Matematika	4	4	4	4	4	4	4	4
9. Fizika	4	2	3	3	-	3	-	3
10. Higijena	1	-	-	2	2	-	-	2
11. Povijest Jugoslavije	-	-	-	-	-	-	2	2
12. Crtanje i pov.lik. umjetn.	2	2	2	2	2	2	2	2
13. Pjevanje	2	2	2	1	-	-	1	1
14. Tjelesni odgoj	2	2	2	2	2	2	-	-
15. Vjeronauk	1	1	1	1	-	-	-	-
Ukupno	29	29	29	29	30	30	30	28

Tablica 14. Nastavni plan i program za osnovne škole iz 1946.godine

Predmeti	Normalni nast. plan				Minimalni nast. plan			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
Hrvatski ili srpski jezik	10	10	7	6	6	6	5	4
Povijest	-	-	2	3	-	-	1	2
Zemljopis	-	-	3	3	-	-	2	2
Prirodne znanosti	-	-	4	3	-	2	3	2
Račun	6	6	5	6	4	4	3	4
Crtanje	-	-	1	1	-	-	1	1
Pjevanje	1	1	1	1	1	1	1	1
Tjelesni odgoj	1	1	1	1	1	1	1	1
Krasopis	1	1	-	-	1	1	-	-
Ukupno	19	19	24	25	13	13	17	17

Tablica 15. Broj sedmogodišnjih škola od 1946/47. do 1950/51.

Godina	Broj sedmogodišnjih škola
1946/47.	74
1947/48.	154
1948/49.	192
1949/50.	212
1950/51.	228

Tablica 16. Učiteljske škole

Školska godina	Škola	Odjeljenja	Učenika	Nastavnika
1940/41.	10	55	1 754	174
1945/46.	14	85	2 824	190
1946/47.	17	98	3 310	206
1947/48.	17	138	3 758	239
1948/49.	17	135	5 133	233
1949/50.	17	140	5 256	238
1950/51.	17	158	6 174	236

Tablica 17. Nastavni plan Pedagoške akademije u Osijeku, studijska grupa povijest i zemljopis, godine 1976/77.

ZAJEDNIČKI STUDIJ	1.godina		2.godina	
	zimski	ljetni	zimski	ljetni
Nastavni predmeti				
Marksistička filozofija	2+1	1+1	-	-
Marksistička sociologija	-	2+0	1+1	-
Pedagogija	2+1	2+1	1+1	-
Didaktika	2+1	1+2	-	-
Psihologija	2+0	2+0	1+1	1+1
Osnovi narodne obrane	2+0	2+0	2+0	2+0
AV tehnika	0+1	-	-	-

Sve ukupno	10+4	10+4	5+3	3+1
SRUKA POVIJEST I ZEMLJOPIS				
Opća povijest	4+1	4+1	4+1	4+1
Povijest naroda Jugoslavija	4+1	4+1	4+1	4+1
Metodika nastave povijesti	-	1+0	1+2	1+2
Fizička geografija	5+2	-	-	-
Socijalna geografija	2+1	2+1	-	-
Europa i SSSR	-	4+1	-	-
Azija i Afrika	-	-	3+1	-
Amerika i Australija	-	-	-	3+1
Zemljopis Jugoslavije	-	-	2+1	2+1
Seminar	-	-	0+2	0+2
Metodika nastave zemljopisa	-	2+0	1+2	0+3
Sve ukupno	15+5	17+4	15+10	14+11

Slika 1. ban Ivan Mažuranić (ban od 1873. - 1880.)

Slika 2. Ivan Filipović - Hrvatski pedagog

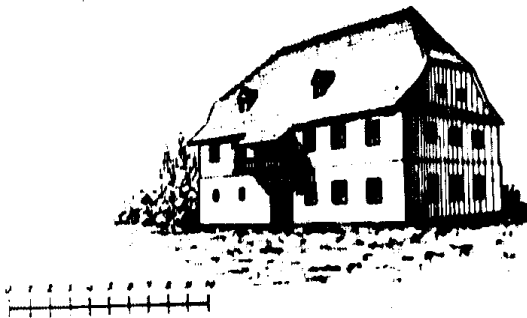
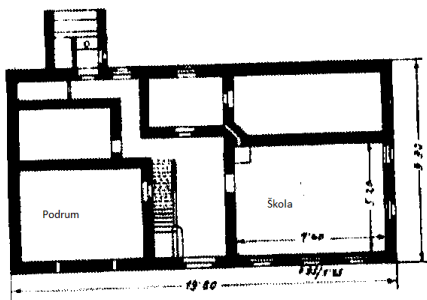
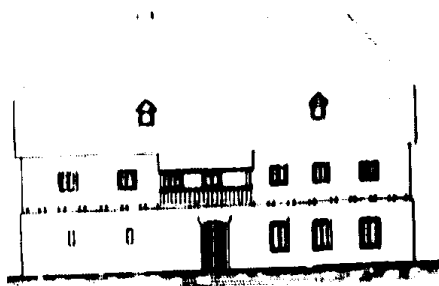
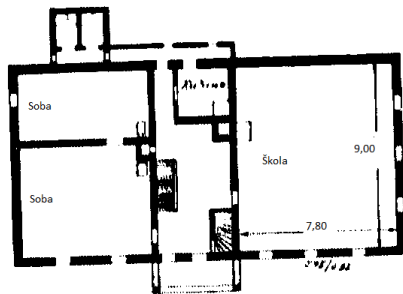

Slika 3. Prvi županijski školski nadzornici.

(1. Lugarić Franjo, 2. Filipović Ivan, 3. Durr Franjo, 4. Vundelja Dimitrije, 5. Vuković Marijan, 6. Grotić Stjepan, 7. Maričić Petar, 8. Balog Đuro.)

Slika 4. ban Károly Khuen- Héderváry (ban od 1883. - 1903.)

Slika 5. Školska zgrada u Draganiću

Slika 6. Đuro Arnold prvi samostalni pedagog

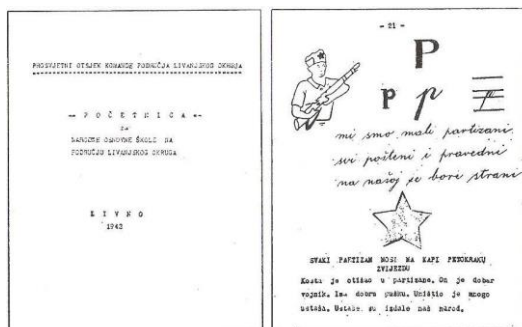
Slika 7. ban Teodor Pejačević (ban od 1903. – 1907)

Slika 8. Stjepan Radić – Ministar prosvjete Kraljevine SHS

Slika 9. Knjiga „Srednjoškolci govore“

Slika 10. Prva Livanjska početnica iz prosinca 1942. godine

Slika 11. Slunjska početnica iz travnja 1944. godine

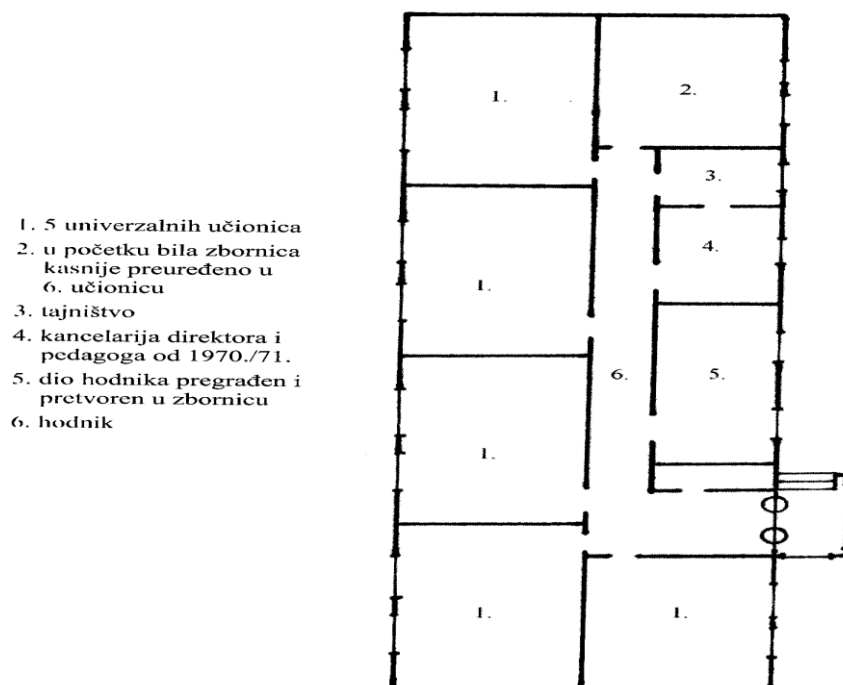
Slika 12. Istarska početnica iz listopada 1944. godine

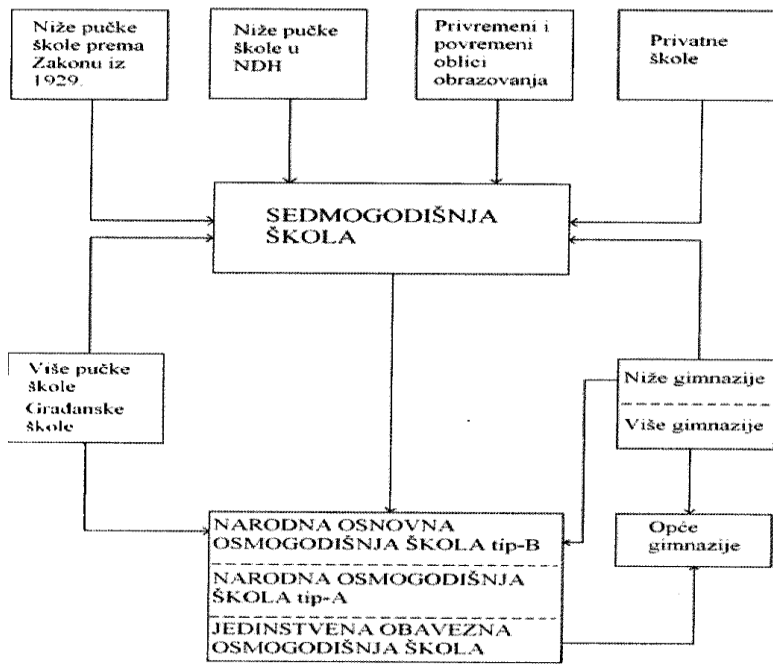
Slika 13. Viška početnica iz studenog 1944. godine

Slika 14. Elšatska početnica iz svibnja 1945.

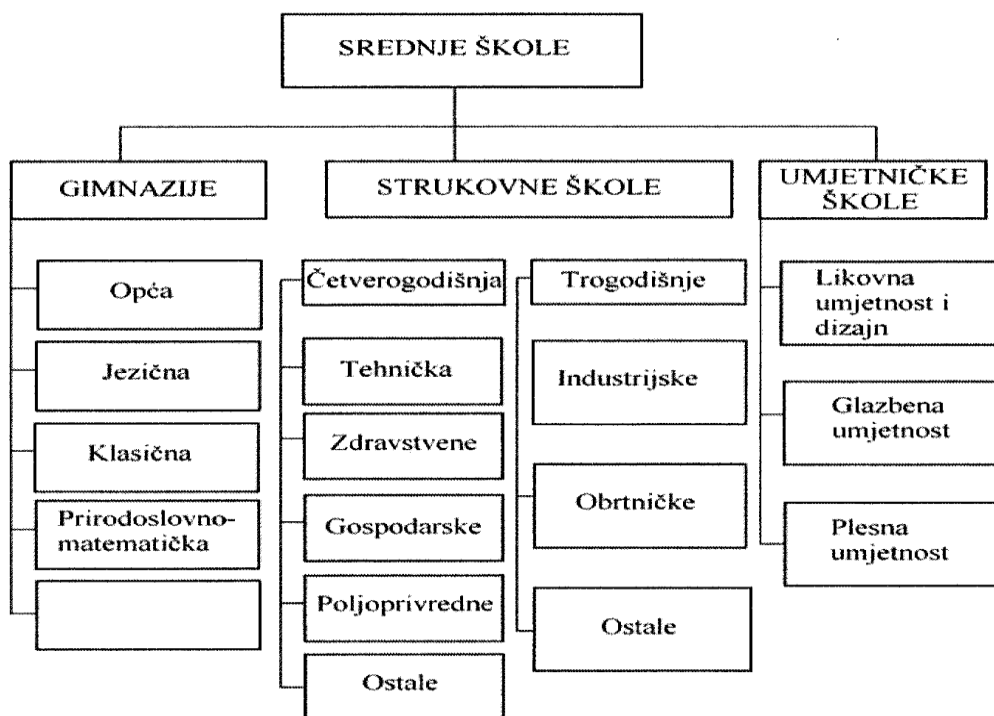
Slika 15. Tlocrt šestogodišnje škole

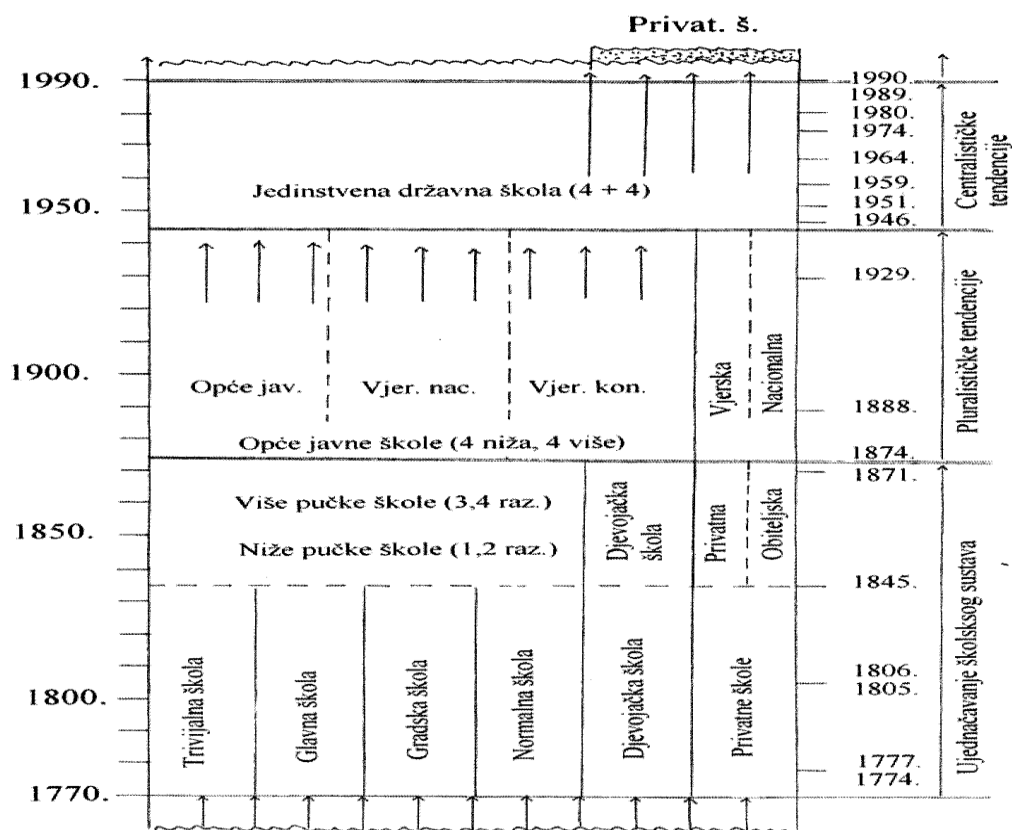
Slika 16. Shema formiranja obvezne osmogodišnje škole iz 1959. godine

Slika 17. Organizacijska struktura nove osnovne škole

Slika 18. Shema suvremenog srednjoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj

Slika 19. Razvoj obveznog školskog sustava u Hrvatskoj

9. Popis priloga

Knjige:

1. Dragutin Franković i dr., Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1938.
2. Munjiza Emerik, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, Grafika, Osijek 2009.
3. Praznik, Branko, Partizanske početnice u Hrvatskoj, Školske novine, Zagreb 1983.

Internet:

4. http://en.academic.ru/pictures/enwiki/75/KhuenH%C3%A9derv%C3%A1ry_K%C3%A1roly_VU.jpg
5. http://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Stjepan_Radi%C4%87_%282%29.jpg
6. http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Teodor_Peja%C4%8Devi%C4%87.jpg
7. http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:%C4%90uro_Arnold_1898_Povjest_knji%C5%BEevnosti_hrvatske_i_srpske.png
8. http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Ivan_Filipovi%C4%87.jpg
9. http://www.os-imazuranica-novi-vinodolski.skole.hr/ivan_mazuranic.htm

10. Literatura

Knjige:

1. Barić, Nikola , Zbornik , Pedagoško društvo, Osijek 1981.
2. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak I., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
3. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak II., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
4. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak III., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
5. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak IV., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
6. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak V., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
7. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak VI., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
8. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak VII., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
9. Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Svezak VIII., Tisak Kr. Zemaljske Tiskare, Zagreb 1910.
10. Dragutin Franković i dr., Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1938.
11. Munjiza, Emerik, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, Grafika, Osijek 2009.
12. Mušanović, Marko i Lukaš, Mirko, Osnove pedagogije, Hrvatsko futurološko društvo, Rijeka 2011.

13. Praznik, Branko, Partizanske početnice u Hrvatskoj, Školske novine, Zagreb 1983.
14. Tkalac, Krunoslav, Školstvo Slavonije u 18. i 19. stoljeću, Županija 1973.
15. Žalac, Tomo, Škola u ratu i revoluciji, Školska knjiga, Zagreb 1988.
16. Skupina Autora: Trideset godina naše pedagogije i školstva, Pedagoški književni zbor, Zagreb 1971.

Internet:

17. http://freezg.htnet.hr/I_os_Vrbovec/Monograf%20na%20Webu/Povijest%20skole%20Vrbovec/povjest.html (20. svibnja 2013., 27. svibnja 2013.)
18. <http://povijest.net/v5/hrvatska/hr-polovica-20-st/2008/stjepan-radic-ministar-prosvjete/> (23. svibnja 2013.)
19. <http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/povijest/> (27. svibnja 2013.)
20. <http://cadial.hidra.hr/searchdoc.php?query=azbest&searchText=on&lang> (27. svibnja 2013.)
21. <http://cadial.hidra.hr/searchdoc.php?query=Odluka+o+Popisu+voda+1.+reda&lang> (28. svibnja 2013.)